

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

300

שיחות מרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • חג הפסח תשע"ז

"והגדת לבנך" – רב ותלמיד

ליקוט מיוחד בדרכי החינוך והנהגה עם תלמידים

שיחה למלמדים בת"ת תשב"ר, אלול תשס"ב

ידיעת חשיבות המעשים

המסילת ישרים בפרק ג' כתב שאדם צריך לפקח על מעשיו לדעת מה הם המעשים הלא טובים כדי שלא לעשות אותם, וגם לדעת מה הם המעשים הטובים, ומה חשיבותם, כדי להתחזק בהם, ולהמשיך לעשות אותם.

ואמנם צריך לזוהר בידיעת המעשים הטובים, שלא יבוא מזה לידי גאוה, ולא יחשיב עצמו בהם [עיין חובות הלבבות שער הכניעה פ"ט], אך עצם ידיעת המעשים הטובים והכרת חשיבותם אינה גאוה, ואדרבה יש בזה תועלת שיתחזק וימשיך לעשות עוד מעשים טובים.

וכך כתב גם רבינו יונה בשער העבודה (הנדפס מכת"י) בתחילת הספר: הפתח הראשון הוא שידע האיש העובד ערך עצמו, ויכיר מעלתו ומעלת אבותיו, וגדולתם וחשיבותם וחיבתם אצל הבורא יתברך, וישתדל ויתחזק תמיד להעמיד עצמו במעלה ההיא ולהתנהג בה תמיד וכו'.

כי כאשר יתאוה תאוה ויעלה בלבבו גאוה לעשות דבר שאינו הגון, יבוש מעצמו ויבוש מאבותיו, וישיב לנפשו ויאמר, אדם גדול וחשוב כמוני היום שיש בי כמה מעלות טובות רמות ונישאות, ושאינו גדולים בן מלכי קדם, איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים ולאבותי כל הימים, ע"כ, ועיין שם עוד.

ולענייננו גם כן, נמצאים פה מזכי הרבים, מצדיקי הרבים, מרביצי תורה, וראוי לידע חשיבות הדבר, מה היא המעלה והחשיבות של הרבצת תורה. מצינו בזה דברים מפורשים ומפורסמים בגמרות ובמדרשי הז"ל.

מצדיקי הרבים

הגמרא אומרת (ב"ב ח, ב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות. מלמדי תינוקות נקראים 'מצדיקי הרבים' – לא רק המלמדים בכיתות הגבוהות, שמלמדים גמרא עם תוספות, אלא אפילו בכיתות הנמוכות, ואפילו במכינה, שמלמדים אליף ב"ית, זה גם תורה, ונקראים 'מצדיקי הרבים' שזכותם עצומה מאד.

וכתב רש"י מדוע נקראו מצדיקי הרבים? "שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה", המלמדים מחנכים את הילדים בדרך טובה ועושים אותם לצדיקים, ולכן הם נקראים "מצדיקי הרבים" – שעושים הרבה צדיקים.

הזכויות בזיכוי הרבים

וכתב החובות הלבבות (שער אהבת השם פ"ו) כי מי שמזכה את הרבים, יש לו זכויות מרובות מאד יותר משאר בני אדם, עד כדי כך שאפילו אדם שעובד את השם עם כוחות של מלאך – כוחות כאלה למעלה מטבע האדם, גם הוא אינו מגיע בזכויותיו למי שמזכה את הרבים.

כי המזכה הרבים זוכה גם בכל הזכויות שהמושפעים עושים מכוחו, ומקבל בזה הרבה זכויות, יותר ממי שעובד השם בדרגה הכי גדולה שיכולה להיות.

ואמנם בדרך כלל מי שהוא אדם גדול וצדיק, הוא גם מזכה את הרבים, שבני אדם רואים אותו ולמדים ממנו, ויש לו השפעה על אחרים, ובוה הוא גם כן מזכה הרבים.

אבל אם היה יושב בדד במקום נידח, שלא מכירים אותו ולא יודעים ממנו, ועובד את השם בכל כוחו עם כוחות של מלאך, לא היו לו זכויות כמו מזכה הרבים, כי המזכה את הרבים משפיע גם על אחרים ועושה אותם לצדיקים, שהם עוסקים בתורה ומקיימים מצוות מכוחו.

וכל מצוה שעושים המחונכים, נוקפת לזכותו של המחנך והוא זוכה בזה להרבה מאד זכויות שאין לשער.

המלמד בן חברו

עד כדי כך שאמרו חז"ל (ב"מ פה, א) כל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, היינו שזוכה לעסוק בתורה בישיבה של מעלה יחד עם הקב"ה, אפילו אם בעולם הזה היה מן החלשים, יזכה בעולם האמת לדרגה של תורה יותר ממה שהיה לו בחיים חיותו.

ועוד אמרו שם, וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילו שנאמר ואם תוציא יקר

ואחריו רבי ינאי, ואחריו רבי יוחנן, והתפלאו ושאלו אותו: וכי רבי יוחנן אינו יושב ליד רבי חייא? והשיב ואמר "באתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן", היינו שרבי יוחנן שנקרא 'בר נפחא' אינו יכול להיכנס ליד רבי חייא, רק רבי חנינא היה יכול להיכנס ולישב שם, אבל רבי חייא ישב הראשון ואחריו רבי חנינא.

ורואים כי למרות שבפלפול היה רבי חנינא גדול מרבי חייא, מכל מקום רבי חייא ישב לפניו, בזכות מעשיו הגדולים, שלימד תורה לתינוקות של בית רבן.

על טהרת הקודש

ועוד אמרו שם שרבי חייא עשה הכל על טהרת הקודש, שהיה מגדל פשתן ועושה ממנו רשתות וצד צבאים, והיה מאכיל מהבשר ליתומים, ומהעור היה עושה קלף וכתב עליו חמישה חומשי תורה, ומזה היה מלמד לילדים.

וכתב המהרש"א בחידושי אגדות "שכל מעשה הזה לתורה הוא בתחילה לשם שמים, ולא היה בו שום שיתוף דבר אחר וכוונה אחרת שלא לשם שמים, כי אילו קנה בהמה לעורה היה בו מצד המוכר שיתוף דבר אחר, אבל מתחילת גידול הכתנא היה לשם לתורה ולמצוה" [וכעין זה ידוע מהגר"א, מובא במעלות התורה, ובאבן שלמה פ"ה סק"ג].

ככה לימד את התינוקות בקדושה ובטהרה, עם הרבה קדושה שהכניס שם, שעל ידי זה התורה יותר בשלמות.

בישיבה של מעלה

ובזכות הזיכוי הרבים הזה ישב רבי חייא במתיבתא דרקינא לפני רבי חנינא, אף על פי שבעולם הזה רבי חנינא היה חריף בפלפול יותר, מכל מקום בעולם הבא רבי חייא היה יותר גדול, כי שם הרי יושבים לפי סדר הגדלות בתורה, כמו שאמרו (ב"ב קכ, א) בישיבה הלך אחר החכמה, ובישיבה של מעלה כמו בישיבה של מטה, ואם רבי חייא ישב קודם בהכרח שהוא גדול בתורה יותר מרבי חנינא, גם בפלפול! וזכה בעולם הבא לגדלות בתורה יותר ממה שהיה כאן בעולם הזה, בזכות שלימד תורה לתשב"ר.

רואים מזה שמי שיש לו זכויות של זיכוי הרבים בתורה, גם אם בעולם הזה אינו חריף כל כך, מכל מקום בעולם הבא יזכה לגדלות בתורה יותר ממה שיש לו כאן, וזהו שאמרו כל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, היינו אפילו אם בעולם הזה היה מהחלשים, יזכה בעולם הבא לישיב בישיבה של מעלה יחד עם הגדולים.

ועוד אמרו (סנהדרין צב, א) כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה בעולם הבא, כל אחד שמלמד תורה בעולם הזה, אפילו אם הוא רק מלמד אל"ף ב"ת, לתינוקות של בית רבן, יזכה בשכר זה ללמד תורה בעולם הבא – ושם לא מלמדים אל"ף ב"ת, אלא תורה של עולם הבא, עם הבנה של עולם הבא! זהו הענין והשכר של מצדיקי הרבים, שעל ידי זיכוי הרבים בתורה זוכים לדרגה של תורה.

בנין - אלו התלמידים

והנה אמרו חז"ל (סנהדרין יט, ב) כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה וכתוב ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו.

מזולל כפי תהיה, היינו שהמלמד את בן עם הארץ זכותו גדולה יותר, ויש בכוחו גם לבטל גזירות של הקב"ה.

והטעם בזה כי הוא מזכה בתורה למי שלא היה שייך כלל לזה, מה שאין כן המלמד את בן חברו סתם, שאינו עם הארץ, גם בלעדיו הוא היה אדם ישר ועוסק בתורה ובמצוות, שכן נתחנך מהבית, והמלמד רק מוסיף לו תורה, אבל כשמלמד את בן עם הארץ, הרי הוא מחנך אותו לדברים כאלה שלא היו לו מהבית, ועושה יש מאין, שיהיה תלמיד חכם במקום עם הארץ, וזהו זיכוי הרבים יותר גדול.

שלא תשתכח תורה מישראל

ומובא בגמרא שם (בע"ב) על רבי חנינא ורבי חייא, שהיו מתווכחים בדברי תורה, ורבי חנינא אמר לרבי חייא: בהדי דידי קא מינציית? חס ושלוס אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי, היינו כיצד אתה מתווכח איתי וחולק עלי, הרי אני חריף כל כך, שאם ח"ו תשתכח התורה, אני יכול להחזירה בכוח פלפולי, כזו חריפות וגאונות היה לו, וממילא טען רבי חנינא, ודאי שאני צודק, ועלך רבי חייא להסכים למה שאני אומר, ולא תסמוך על דעתך.

והשיב לו רבי חייא: בהדי דידי קא מינציית? דעבדי לתורה שלא תשתכח מישראל, היינו שהוא רבי חייא עדיף מרבי חנינא, מפני שעשה שלא תשתכח תורה מישראל.

וכיצד עשה? לקח חמישה ילדים בגיל שאפשר ללמוד איתם חומש, בן חמש למקרא, ולמד עם כל אחד מהם חומש מחמישה חומשי תורה, עם כל ילד למד חומש אחר, ואחר כך הם חזרו ולימדו לחבריהם מה שלמדו מרבי חייא, ובוה עשה שכל חמשת הילדים ידעו את כל החומשים, והם ימשיכו וילמדו גם לאחרים. ולקח עוד ששה ילדים בגיל הראוי ללימוד המשניות, בן עשר למשנה, ולמד עם כל אחד מהם סדר אחד מששה סדרי משנה, ואחר כך הם חזרו ולימדו לאחרים, ובוה עשה שלא תשתכח תורה מישראל.

אף על פי שמקרא ומשנה זה לא עיקר הגדלות בתורה, אבל כיון שיש להם את היסוד הטוב של מקרא ושל משנה, ויכולו אחר כך מכוח זה להמשיך גם לגמרא, ויהיו תלמידי חכמים גדולים, הכל מכוח היסוד וההתחלה של מקרא ומשנה שרבי חייא לימד אותם, וממילא טען רבי חייא לרבי חנינא, ודאי שאני צודק, ויש לי שכל הישר בתורה יותר ממך, כי אני עשיתי שלא תשתכח תורה מישראל.

ומבואר כי הייתה מחלוקת בין רבי חנינא ורבי חייא, מי צודק, ומי מכוון יותר לאמיתיה של תורה, האם מי שחריף בפלפול ויש לו גאונות עצמית, או מי שהוא מזכה הרבים בתורה של ילדים. האם עדיף מי שמזכה את הרבים בתורה, או מי שהוא בעצמו יותר גדול בתורה.

גדולים מעשי חייא

ובהמשך הגמרא שם מובא, שרבי אמר כמה גדולים מעשי חייא, ושאל אותו רבי ישמעאל ברבי יוסי: אפילו ממר? והשיב רבי, כן, אפילו ממני, ולא אמר גוזמא או שקר ח"ו, אלא כך היה סבור באמת, שהמעשים של רבי חייא גדולים יותר ממנו, "מעשי חייא" – המעשים והפעולות של רבי חייא גדולים יותר, אבל עדיין לא מבואר מי יותר גדול לענין שתורתו תורת אמת, האם רבי חנינא או רבי חייא?

ומובא על זה בהמשך הגמרא שם, שאחד מן האמוראים היה בישיבה של מעלה, במתיבתא דרקינא, וראה את סדר המקומות שיושבים שם, קודם רבי חייא, ואחריו רבי חנינא,

מקבל מהרב, ואין שום קשיים של משמעת, והכל מסתדר בצורה הקלה ביותר. זהו כוח החביבות.

חביבות - על ידי התורה

זהו שייך רק אצל מרביצי התורה שמלמדים תורה, אבל בשאר חכמות אין זה שייך, מי שמלמד לימודי חול, לא שייך אצלו חביב עליך כשלך, ולא כאילו ילדו, כי אינו יוצר שום יצירה בנפש התלמיד, ואינו משנה אצלו דבר, רק מוסר לו ידיעה בעלמא כמו חבר, וכל החביבות המיוחדת כאילו ילדו קיימת רק בתורה ולא בדברים אחרים.

וזהו שאמרו (קידושין ל, ב) אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זרים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, היינו אפילו שמתווכחים ויכוחים חריפים מאד בדברי תורה, לבסוף הם נעשים אוהבים זה לזה, בכוח התורה.

"ואינם זרים משם" – היינו שאינם זרים מהתורה, כי אם זרים מהתורה הרי אמרו (ירושלמי סוף ברכות) אם תעזובי יום יומיים אעזבך, וכל ההשפעה של קדושת התורה מסתלקת, אבל אם הקשר עם התורה נמשך, בדבקות ובשקיעות בתורה, אזי כוח התורה גורם שנעשים אוהבים זה לזה, ויש חביבות "כאילו ילדו".

הרבצת תורה בייסורים

ידוע שרבי עקיבא איגר ביקש בצוואתו (נדפסה בסוף ספר כתב וחותרם מהדורה קמא) שלא יזכירו עליו שום שבחים בהספדו "זולת זה אשר מגיל חמש עשרה או שש עשרה עד היום למדתי עם תלמידים בייסורים גדולים" – כבר מגיל צעיר היה מלמד לתלמידים, ומסתמא התלמידים היו צעירים ממנו, ולימד אותם בייסורים גדולים.

זהו השבח היחיד שהסכים שיאמרו עליו בהספדו.

ענווה - הכרת האמת

רבי עקיבא איגר היה עניו גדול מאד, אבל גם ענוים יודעים את המציאות, ומכירים את מדרגתם ואת מעשיהם הטובים, כי ענווה אין פירושה לטעות בעצמו ולא לדעת את המעשים הטובים שהוא עושה, וכפי שמצינו בגמרא (סוטה מט, ב) שרב יוסף אמר על עצמו "לא תיתני ענווה דאיכא אנא", היינו שהכיר את עצמו שהוא עניו.

זהו לא נחשב לגאווה, כי ענווה פירושה השקפה נכונה וידיעת המציאות האמתית שאין במה להחשיב את עצמו, למרות שהוא עושה הרבה מעשים טובים, וכי בכוחו ועוצם ידו הוא עושה אותם? הרי כל כוחות הגוף וכוחות הנפש ניתנו לו מן השמים, וגם השכל וההבנה שיש לו, הכל מן השמים,

וכן כתב רש"י על הפסוק (דברים ו, ז) "ושננתם לבניך" אלו התלמידים, שהתלמידים קרויים בנים, ויש להבין הטעם בזה מדוע התלמיד נחשב כבנו של המלמד?

עד כדי כך שאמרו (סנהדרין קה, ב) בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו, היינו שהתלמיד נעשה כבנו ממש, וכשם שאין אדם מתקנא בבנו, כך אינו מתקנא בתלמידו, ולכאורה בבנו מובן שאינו מתקנא, כי הבן הוא חלק ממנו, עצמו ובשרו, אבל בתלמיד מדוע אינו מתקנא?

יצירת נפש התלמיד

ומבואר כי על ידי שמלמדו תורה, נעשה התלמיד בטבע כמו בן של המלמד, ונראה בטעם הדבר, כי המלמד תורה לתלמידו הרי הוא יוצר בזה את הנפש הרוחנית של התלמיד, יש נפש ויש גוף, והנפש היא רוחנית, והתורה נכנסת בנפש ומשנה את כל הנפש, ומקבל בזה נשמה חדשה (א תורה דיקע נשמה), וזוהי יצירה חדשה בנפש, כמו שמידות רעות הם קלקול הנפש, כך להיפך תורה זהו תיקון הנפש.

וכמו באב ובן, שהאב יוצר את המציאות הגשמית של הבן, ומצד הטבע הגשמי הבן הוא חלק ממנו, ולכן הוא אוהב את הבן כמו שאוהב את עצמו, ואינו מקנא בו, כך גם ברוחניות המלמד יוצר את הנפש הרוחנית של התלמיד, ומכניס בו את הנשמה, ונעשה בזה כחלק ממנו, כמו אדם אחד עם נשמה אחת, ולכן אינו מקנא בו, ונחשב כאילו ילדו.

וזהו שכתוב בבני אהרן, שנקראו על שם משה כאילו ילדס, מפני שלימד אותם תורה, ועל ידי זה נעשית התקשרות נפשית, ויצירה חדשה בנפש, ונחשבים בזה כבניו.

כבוד תלמידך חביב עליך

זהו הביאור במה שאמרו (אבות ד, יב) יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, לא רק לכבוד, אלא שיהא חביב, וחביבות היא בלב, להרגיש בלב את החביבות לתלמיד, וכיצד נעשית החביבות? מסתבר שהמלמדים מכירים את זה, ומרגישים בזה, שעל ידי שיוצרים את הרוחניות של התלמיד, הרי הוא נעשה כמו בן של המלמד, עצם מעצמו ובשר מבשרו מהנשמה שלו, וממילא נעשה חביב אצלו.

ולכך אמרו יהי כבוד תלמידך 'חביב', ולא אמרו שצריך לכבד אותו וליזהר שלא לפגוע בו, **שזה ודאי שחייבים ליזהר מפגיעה בתלמידים, אבל הזהירות הזאת נובעת מתוך החביבות, שהתלמיד חביב אצל המלמד כבנו.**

וכשמחנכים באופן כזה, מתוך חביבות ואהבת התלמידים, יש הצלחה גדולה! מלמד שאוהב את התלמיד, ומדבר אליו עם רגש של חביבות כמו שצריך, גם התלמיד מרגיש את זה, וזה משפיע עליו, **ההשפעה הכי גדולה שיכולה להיות היא כשיש הרגשה של חביבות בין התלמיד לרב, שאז התלמיד**

נזכיר דבר אחד שחשוב מאד לדעת, ומן הסתם רוב המחנכים יודעים מזה, ששינוי באבות (א, יב) הוי מתלמידיו של אהרן וכו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, ומבואר כי הסדר הוא שצריך תחילה להיות 'אוהב את הבריות', ורק אחר כך 'ומקרבן לתורה', ולא שייך לקרב ולהשפיע אהבת תורה בלי שתקדם לזה אהבת הבריות.

וכאשר עוסקים בחינוך ובהרבצת התורה מתוך אהבה לתלמידים, זה מסלק ומוריד את כל הקשיים, שכל דבר שאדם אוהב, אינו מרגיש שום קושי בזה, ואז המחנך וגם התלמיד שניהם נהנים. כך היא המציאות.

ועוד דבר חשוב מאד, שהקשר החינוכי עם התלמיד יהיה לא רק בדברי תורה, אלא גם להתעניין במצבו של התלמיד, לשאול מה שלומו, ומה נשמע בבית, שידע שחושבים ומתעניינים עליו, ואפילו אם הוא ילד ממושמע שאינו עושה שום בעיות, לא מספיק מה שאינו עושה בעיות, וצריך גם שיהיה קשר עם המחנך.

נאמר בכינוס מורי ומחנכי החינוך העצמאי, כסלו תשע"ה

בפנינו בזמן הרב והמשגיח זצ"ל, וראיתי אצלם הנהגה של יראת שמים, איך שהם מפחדים, וזה השפיע עלי שגם אני מפחד, ולולי הייתי רואה את הפחד שלהם יתכן שהייתי נכשל, כי יש ניסיונות ומורים היתר, אבל לאחר שראיתי את היראת שמים אינני מסוגל להיכשל.

זהו כוח ההשפעה של הרב, שהתלמידים רואים עליו את היראה, וכשרואים יראת שמים מפחדים יותר.

היה עובדא בתקופה הראשונה של החסידות, באדם שנסע לאחד מגדולי הצדיקים, וחזר ממנו מלא התפעלות, ונעשה לחסיד שלו, ושאלוהו מה ראית אצלו? ואמר ראיתי שיש ריבוננו של עולם, והתפלאו, וכי עד עכשיו לא ידעת זאת? ואמר אמנם כן ידעתי, אבל לא ראיתי, אצל הצדיק 'ראיתי' יראת שמים, וכשרואים יראת שמים זה משפיע.

זכורני שנסעתי פעם באוטובוס עם יהודי זקן מאד, והתחיל לבכות, כי בצעירותו היה לו רבי, אחד מגדולי הצדיקים בדור הקודם, וזכה להסתופף אצלו, והרגיש את השפעת הקדושה, שראה וקיבל ממנו יראת שמים, אבל עכשיו אין לו היכן להתחמם, כזה רבי עם כזו יראת שמים כפי שראה בילדותו חסר לו היום, ובכה על זה בדמעות.

שימוש חכמים

זהו כוח ההשפעה של שימוש חכמים, שהתלמיד רואה את הנהגתו של הרב, ביראת שמים, ובמידות טובות, ומושפע ממנו. לא רק תורה לומדים אצל המלמד, אלא עצם הדבר שנמצאים בחיידר, ורואים את כל תלמידי החכמים, זהו שימוש חכמים המשפיע על כל ההנהגה.

סיפר לי אדם אחד שהתחיל להיות בקשר קבוע עם תלמיד חכם חשוב, ואמרו לו המכירים שלו כי מאז שהתחיל להיות בקשר עימו, השתנה ונעשה אדם אחר, הוא בעצמו לא הרגיש את השינוי, אבל בני המשפחה אמרו לו שניכר עליו שינוי, כי הוא נמצא עם אדם חכם, ויש לו שימוש חכמים, שהוא לומד איתו ונמצא בקרבתו, למרות שהוא לא דיבר איתו מאומה כיצד להתנהג, עצם הדבר שהיה איתו וראה את הנהגתו, זה השפיע עליו שתהיה לו הנהגה אחרת.

זהו ענין שימוש חכמים, שמלבד שימוש החכמים בתורה שייך שיהיה שימוש גם בכל ההנהגה.

וכבר סיפרתי שפעם הגיע לשיבה בפנינו אדם זקן שלמד בסלוצק עם מרן הגרא"מ שך זצ"ל, לפני מלחמת העולם הראשונה, ואמר כי הוא זוכר את הרב שך מאותה תקופה בצעירותו, שכל הזמן הלך אחרי מרן הגאון רבי איסר זלמן זצ"ל בעל 'אבן האזל', והיה מדבר איתו, ומשמשו בכל מה שאפשר, ולא זהה ידו מתוך ידו. ובאמת זוהי הסיבה שנעשה גדול הדור, על ידי שימוש החכמים.

וידוע שגם בעלי בתים, כשיש להם קשר עם בני תורה, הם מקבלים השפעה מזה, וכל הנהגתם משתנה. שמעתי מבן תורה אחד שאומר שיעור לבעלי בתים, והם השתנו ונעשו בני תורה, ולא היה צריך לדבר איתם כלום, רק ישבו ולמדו ביחד, וכיון שהיו בקרבתו של בן תורה וראו את הנהגתו, זה השפיע עליהם ונעשו גם כן בני תורה.

נמצא כי הזיכוי הרבים של מצדיקי הרבים הוא לא רק במה שמלמדים ומוסרים שיעורים, אלא גם עצם ההימצאות והנוכחות עם התלמידים משפיעה מאד.

כל נשימה ונשימה זה חסד, כל החיים, כל רגע ורגע זה חסד מן השמים, וממילא אין מקום להחשיב את עצמו, כי אין לו שום כוחות מעצמו, והכל בידי שמים.

רק אם אינו עושה את מה שהוא חייב, אם יכול לעשות ואינו עושה, זהו חטא, אבל כשעושה את מה שהוא חייב לא מגיע לו תודה עבור זה, כי כל מה שהוא עושה זה לטובתו, שהוא רוצה עולם הבא ומפחד מן הגיהנום, ולב יודע מרת נפשו כמה שהוא יכול ואינו עושה מה שהוא יכול.

וזהו שאמר רב יוסף לא תיתני ענווה דאיכא אנא, כלומר שאני עניו – שאני מכיר את עצמי שאינני חשוב, שאין לי במה להחשיב את עצמי, ואין זו גאוה לומר כן.

וכך גם רבי עקיבא איגר הכיר וידע את מעשיו הטובים, אלא שלא החשיב עצמו בהם, וזוהי ענווה אמיתית.

הזכויות הקיימות לעולם הבא

והזכיר במיוחד את הזכות הזאת שלימד תורה מתוך ייסורים, כי הנה באמת כל זכויות שיש לאדם, יש לחשוש שלא יאכל את זכויותיו בעולם הזה, ויש על זה תפילה בשל"ה "וירא אנכי מאד לנפשי שלא יהיה ח"ו עושר שמור לי לרעה להאכילני המעט מזכויותי שבידי, ובאם הוא כן קח נא את ברכתי ואל אראה ברעתי לעולם הבא עולם הנצח", היינו שאם אדם חי בעולם הזה חיים טובים בלי צער, יש לחשוש שמא הוא אוכל שכר המצוות בעולם הזה.

ומי יודע אולי הוא עושה שלא לשמה ולכן משלמים לו בעולם הזה, כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות סוף מכות שעיקר שכר המצוות בעולם הבא הוא עבור קיום המצוות לשמן, וכן כתב הרמב"ן בפרשת אחרי מות (ויקרא יח, ה) שאם אדם עושה מצוות לשם העולם הבא נותנים לו שכר בעולם הבא, ואם עושה לשם העולם הזה נותנים לו רק עולם הזה כשאיפתו, ומפסיד את העולם הבא.

ועל זה התפלל השל"ה שלא יאכל את העולם הבא בעולם הזה. ידוע מבעלי המוסר כי העולם הזה הוא כמו פנסיון יקר מאד ("חמישה כוכבים") שאפילו על כוס תה רגיל משלמים בו סכום יקר מאד, כך גם העולם הזה, **על כל הנאה בעולם הזה משלמים ביוקר בעולם הבא.**

ולכן הזכיר רבי עקיבא איגר את מה שלמד עם תלמידים בייסורים, ועל כל זכויות אחרות היה חושש שיזכירו, רק מה שלמד עם תלמידים מתוך ייסורים וקשיים, זוהי הזכות שהיה בטוח שתעמוד לו לעולם הבא.

הרב משפיע בהנהגתו

ובעצם יש לדעת כי הזיכוי הרבים שמשפיעים על התלמידים הוא לא רק במה שמדברים איתם ומסבירים להם כך וכך צריך לעשות, ולא רק במה שמלמדים אותם את הקריאה ואת החומש ואת המשניות ואת הגמרא, שזה ודאי הרבצת תורה ממש, אך נוסף לזה **יש גם שימוש חכמים בכל ההנהגה, שהתלמיד נמצא עם הרב ורואה איך שהרב מתנהג, וזה משפיע עליו, בשימוש חכמים. כשנמצאים ליד רב שמתנהג הנהגה של 'חכמים', ורואים את ההנהגה של מידות טובות עם יראת שמים, זה משפיע!**

וכפי שסיפר לי אחד שיש לו תפקיד ציבורי, ויש בתפקידו הרבה ניסיונות, שהוא עלול להיכשל, ואמר לי, אני למדתי

קשיים בעבודת החינוך

עוסק במצוה, על ידי שיחשוב על התלמידים תדיר איך ובאיזה צורה לקדם אותם, והרבה מן הדברים צריכים שימת לב ומחשבה מרובה, ופעמים אף בהתייעצות עם מומחים כיצד לטפל בתלמיד ולחזק אותו, והעסק והמחשבה על כך אף בשעה שאין נמצאים עם התלמידים, גם זה נקרא עסק במצוה, וכמי שהולך בדרך מצוה.

ועל ידי זה זוכים גם לסייעתא דשמיא להצלחה עם התלמידים, כפי שסיפר לי הגה"צ רבי בן ציון במברגר זצ"ל כי כשיש איזה תלמיד שצריך חיזוק, והוא מתחיל לחשוב איך לעזור לו, או שמדבר ומתייעץ עם מישהו כיצד לחזק אותו, זה כבר משפיע על התלמיד, למרות שלא דיבר איתו מאומה, רק התחיל לעשות תכנית ולחפש עצות איך לעזור לו, מן השמים כבר נותנים השפעה על התלמיד שיתחזק מעצמו.

והיינו כיון שיש אתערותא דלתתא, שהוא משתדל מצידו במה שאפשר לעזור לתלמיד, וכמו שידוע מרבי ישראל סלנטר כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת ומועילה, כך היא המידה בכל שאיפה והשתדלות שאדם משתדל בענייני רוחניות, מן השמים מסייעים לו בזה, ומאחר שמשתדל להצלחת התלמיד ברוחניות, מן השמים מסייעים לו בזה שגם התלמיד מעצמו יתחזק במה שצריך.

אלו הם הדברים הנוגעים למצדיקי הרבים, מלמדי תינוקות של בית רבן, שאין לשער זכותם!

והפסוק שהביאה הגמרא "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" נאמר בדניאל בפרק האחרון, שם מדובר על ענייני הקץ והגאולה, וכפי הנראה רמוז בזה כי מצדיקי הרבים בתקופה של הקץ הם יהיו הזכות להביא את הגאולה, שבזכות התורה נגאלים, ובזכות חינוך של תורה.

יהי רצון שיזכו כל המלמדים להצלחה בעבודת הקודש, ונטה לגאולה שלמה במהרה בימינו.

כינוס ראשי הישיבות לצעירים, תשרי תשס"ד

עם כל הכוחות למעלה מן הטבע, גם הוא אין לו זכויות כמו מזכה הרבים, כי המזכה את הרבים זוכה גם בכל התוצאות והפירות של מי שקיבל חינוך ממנו להמשיך בדרך השם, וכל המעשים הטובים של המחונכים שהושפעו ממנו שייכים אליו ונקפים לזכותו, כי הוא זיכה אותם בזה, לכן אין לשער הזכויות המרובות של מרביצי התורה.

שכרו של המלמד תורה

ועוד מצינו בגודל השכר של מרביצי התורה, שאמרו חז"ל (עי"ז לה, ב) על הפסוק לריח שמנך טובים שמן תורק שמך וגוי למה תלמיד חכם דומה לצלוחית של פלייטיין מגולה ריחה נודף וכו', ופירש רש"י והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגליו אותה ומריקין שמנה, כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם.

ואמרו שם, ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגליו לו, ופירש רש"י מתגליו לו מעצמן בלא טורח כשהוא מלמדן, ע"כ, היינו שבשכר שמלמד תורה לאחרים זוכה שיתגלו לו דברים שמכוסין מבני אדם, סתרי תורה, דברים עמוקים מאד, שקשה מאד להגיע לבהירות הדברים, מן השמים

והנה רבי עקיבא איגר הזכיר לזכות את מה שלימד תלמידים בייסורים גדולים, אמנם לא צריך דווקא ייסורים, וכל קשיים הם ייסורים, לכל אחד יש קשיים לפעמים, כל מיני קשיים שמצויים אצל המלמדים, כגון שצריכים להגיע בזמן, ולהתייחס בסבלנות, לפעמים זה קשה, כל אחד יש לו את הקשיים שלו, ואם מתגברים על הקשיים ולא מתחשבים בהם, וממשיכים למרות כל הקשיים, מצדיקי הרבים עם קשיים זו זכות גדולה מאד! וזהו השבח שרבי עקיבא איגר החשיב והסכים שיזכירו עליו בהספד.

כמובן ובודאי שאם עוסקים באופן כזה עם זכויות כאלה זוכים גם לסייעתא דשמיא, כמו שאמרו (אבות ג, ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, עול של הרבצת תורה הוא עול תורה ממש, ובודאי זוכים בזה שמעבירין ממנו עול מלכות ודרך ארץ, וזו זכות למנוע שלא יהיו שום קשיים.

אך אם בכל זאת יש קשיים, צריכים לדעת כי הקשיים הם ניסיונות, כמו שכתב המסילת ישרים בפרק א' שכל חי העולם הזה הם ניסיונות לאדם, העושר הוא ניסיון והעוני הוא ניסיון, אם יש קשיים זה ניסיון, ואם יותר מדי קל זה גם ניסיון, וצריכים לעמוד בניסיונות ולהתגבר עליהם, ובה זוכים לעולם הבא. והעיקר לזכור תמיד ולא לשכוח את חשיבות הענין של זיכוי הרבים.

מחשבה על התלמיד

והנה בגמ' ב"ב שם אמרו על רב שמואל בר שילת, שהיה מלמד תינוקות, שאפילו בזמן שלא למד עם התלמידים, היה חושב עליהם, ולא הסיח דעתו מהם, ועליו קראו את הפסוק ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

ויש ללמוד מזה את ההנהגה בלימוד תשב"ר, שאף בשעה שאין נמצאים עם התלמידים יש באפשרות המלמד להיות

אכסניה של תורה

פותחין בכבוד אכסניה. בגמרא בסוף ברכות מובא שכשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה פתחו כולם בכבוד אכסניה ודרשו, אך לפניהם פתח רבי יהודה שהיה ראש המדברים בכל מקום ודרש בכבוד תורה, ונראה מזה שכבוד התורה קודם לכבוד אכסניה, ולכן רבי יהודה פתח תחילה בכבוד תורה, ואחריו פתחו כולם בכבוד אכסניה.

כשנמצאים באכסניה של תורה צריכים לדבר בכבוד תורה, האכסניה הזאת של ראשי ישיבות ומרביצי תורה גדולים, זוהי אכסניה של תורה, מזכי הרבים בתורה.

ולא סתם תורה, אלא תורה של הצעירים בשנות היסוד לחייהם, כידוע שבשנים אלו מקבלים את היסוד של המשך הגדלות בתורה לכל החיים, ובגיל הזה בישיבה קטנה מי שאינו מנצל את הזמן כראוי, זה יחסר לו אחר כך תמיד, וקשה מאד להשיג את מה שחסר, וזהו היסוד של כל החיים של תורה, ובודאי שזה זיכוי הרבים שאין לשער.

ובחובות הלבבות כתב בגודל דרגתם של מזכי הרבים, שאפילו אדם שיש לו כוחות של מלאכים, והוא עובד השם

באמריקה, שהוא רואה במציאות, כי רק מתוך רחמנות אפשר להשפיע על התלמידים, ובלי זה אי אפשר להשפיע, רק מתוך רחמנות ומתוך אהבת הבריות.

וזהו שאמרו חז"ל (סנהדרין יט, ב) כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ולמדו כן ממה שנאמר בבני אהרן "ואלה תולדות אהרן ומשה" לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו, וכן אמרו (מובא ברש"י דברים ו, ז) בניך אלו התלמידים, שהתלמידים קרויים בנים, וזה יותר מאהבת הבריות – כמו בנים!

והפירוש בזה כי הרי תורה משנה את האדם, וכשהרב מלמד תורה לתלמידו, התלמיד נעשה בזה אדם אחר, ונוצרת בנפשו מציאות רוחנית חדשה, נפש מושלמת שלא הייתה לו לפני שלמד תורה, ויצירת הנפש הזאת באה מהרב שמלמדו תורה, לכן הוא נחשב כאילו ילדו, כי הוא יצר והשפיע בנפשו את המציאות הרוחנית הזאת.

וידוע שכל דבר שאדם יוצר, יש בטבע אהבה למה שיצר, ומשום כן יש אהבה לתלמידים כאהבת אב לבן.

כשלך - כמוך ממש

וזה הפירוש במה שאמרו (סנהדרין קה, ב) שאין אדם מתקנא בבנו ותלמידו, כי המציאות הרוחנית של התלמיד באה מכוחו של הרב, והתלמיד נעשה כבנו ממש.

וכל זה הוא אחרי שמלמדו תורה, אבל קודם שמלמדו היה רק אהבת הבריות, ולא כמו בן, רק לאחר שמלמדו יש קרבה יותר גדולה, ומקבל רגש של אהבה כמו בן.

וזהו שאמרו (אבות ד, יב) יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, כי בתחילת הקירוב לתורה יש אהבת הבריות אפילו לא כמוך ממש, כמו שאמרו "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", אבל לאחר שנעשה 'תלמידך', אז הוא חביב 'כשלך' כמוך ממש, ויש אהבה כאב לבנו.

התוכחה - רק בידידות

וכך צריכה להיות גם ההנהגה בחינוך, כגון כשבאים לומר תוכחה והדרכה לתלמידים, צריך שזה יהיה בצורה נעימה ובדרך ידידות, וכבר כתב בספר מנחת שמואל: "ראוי שתדע שכן קיבלתי מרבתי, ובפרט מאדמו"ר ר' חיים מוואלוז'ין זיע"א, שבזמן הזה קשות אינם נשמעים, ומי שאין טבעו לדבר רכות, וממהר לכעוס על עושי עוול, ובפרט כשלא ישמע לו – פטור ממצות תוכחה", ע"כ.

כך היה כבר בזמנו של רבי חיים מוואלוז'ין, שתוכחה בלשון קשה לא הייתה נשמעת, ואינה מתקבלת.

לכן צריכים שמקבל התוכחה ירגיש שמדברים אליו מתוך ידידות, ומי שאינו יכול להוכיח בדרך ידידות, פטור מלהוכיח, ויתכן שאפילו אסור לו להוכיח, כי הוא עלול לקלקל בזה, ואין דרך אחרת בתוכחה, רק בתור עצה טובה ומתוך הרגשת ידידות. וזה המציאות.

זהירות ממילה פוגעת

ובאמת ידוע שאם תלמיד שומע איזו מילה שיש בה קצת פגיעה בכבודו, הוא לעולם לא ישכח זאת, והרב כבר לא יצליח להשפיע עליו, כי הוא מסתכל על הרב בצורה שלילית, וסבור כי הרב אינו דורש את טובתו, ואינו מקבל ממנו, לכן יש לזהר מאד שלא לומר מילה פוגעת.

מגלים לו אותם בלא טורח! בזכות שהוא מלמד לאחרים, הוא מלמד כרגיל, ומתגלים ומתבררים לו בלא טורח דברים כאלה שבלי שהיה מלמד לא היה יודע אותם.

זהו הרווח של תורה שזוכים מיד, כאן בעולם הזה, על ידי שמלמדים לאחרים, וצריכים לדעת כי לא משנה מיהו התלמיד, אם תלמיד מצוין או פחות מצוין, לגבי השכר הזה שמתגלים לו טעמי תורה זה אותו הדבר, וזה בדוק ומנוסה, מי ששם לב יכול לראות את זה.

אוהב את הבריות ומקרבן לתורה

בכותרת של ההזמנה לכינוס היה כתוב שהנושא המרכזי שעליו ידברו הוא 'הרב כדמות לחנך את התלמיד', כיצד צריכה להיות דמותו של הרב כדי שישפיע חינוך על התלמיד. ובאמת כל אחד ואחד צריך להיות בשלמות, אבל כאן מדברים בנוגע לחינוך לתורה, מה היא השלמות שצריכה להיות כדי להשפיע על תלמידים.

יש משנה מפורשת בפרקי אבות (ב, יב) הוי מתלמידיו של אהרן וכו' אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, וכבר פירשו בזה כי נזכר קודם אוהב את הבריות ואחר כך מקרבן לתורה, כלומר שהדרך לקרב תלמידים לתורה היא על ידי אהבת הבריות, ובלי אהבת הבריות לא שייך השפעה של קירוב לתורה, רק מי שאוהב את הבריות, שהוא עוסק בהשפעה ובהרצאת התורה מתוך אהבת התלמידים, הוא יכול להשפיע ולקרב לתורה, וכל שחסר בשלמות המידה של אהבת הבריות לא תהיה הצלחה במקרבן לתורה.

והנה במשנה מוזכר אהבת הבריות, ולא אמרו אהבת ישראל שעל זה יש מצוה "ואהבת לרעך כמוך", אלא אהבת הבריות, משמע אפילו מי שאינו ישראלי.

וראיתי מהמשגיח הגה"צ ר"י לוונשטיין זצ"ל שדיבר פעם בהושענא רבה (תש"ד, בשנחאל) מה הן הזכויות הלא ידועות שאפשר לזכות בהן בהושענא רבה שהוא יום דין, והזכיר את ענין אהבת הבריות, שאנו רואים בחג הסוכות שנטווינו להקריב שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, כדי לכפר בעדם ולהגן עליהם שלא יכלו ויאבדו מן העולם (עיין סוכה נ"ה וברש"י פרשת פינחס), ורואים בזה את ענין אהבת הבריות, שדואגים גם למי שאינו מישראל.

וזהו הלשון אהבת 'הבריות', אפילו שאינם יהודים, וכן נראה מדברי המשנה (אבות ג, יד) חביב אדם שנברא בצלם וכו' חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, משמע לכאורה שכל אדם יש לו חביבות, אלא שכלל ישראל יש להם חביבות גדולה יותר שנקראו 'בנים' למקום.

ואמנם בישראל נאמר ואהבת לרעך כמוך, וכתב המסילת ישרים פרק י"א שצריך להיות כמוך ממש, ואילו אהבת הבריות הוא אפילו פחות מזה.

וכשיש דרגה של 'אהבת הבריות', אפילו לא כמוך ממש, כבר שייך שיהיה מקרבן לתורה.

וענין זה הוא גם מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, כדאיתא באבות פרק ששי, שאחד הדברים הוא 'אוהב את הבריות' ובה זוכים לקנין התורה.

רחמנות ואהבה

והנוגע להשפיע על תלמידים, העיקר הראשון הוא לעסוק בזה מתוך אהבת הבריות, וכך אמר לי משגיח אחד בשיבה

דבר ידוע שהנהגת המחנך משפיעה על התלמיד, ומחנך שהוא בעצמו ירא שמים ובעל מידות טובות, משפיע גם על תלמידיו יראת שמים ומידות טובות.

ויש לזהר בפרט מהנהגה של כעס, כי מחנך שהנהגתו בכעס ובקפדנות, הרי הוא משפיע בזה על תלמידיו, ומרגילים גם כן למידות רעות אלו, כמ"ש החזו"א באמונה וביטחון.

וכבר שנינו באבות לא הקפדן מלמד.

ורואים במציאות, כי אלו שהם בעלי מידות טובות, ומחנכים מתוך אהבת הבריות ומידות טובות, בלי כעס וקפיידא, יש להם הצלחה גדולה יותר בחינוך התלמידים, ודבריהם נשמעים.

מתוך מכתב לכינוס מחנכים, טבת תשע"ז

והדרך הנכונה היא לומר את השיעור ברמה כזו, שהמצוין יוכל להבין הכל בקלות בלי שום מאמץ, עד שיוכל בעצמו להמשיך את מה שהרב אומר [אלא שהוא בר דעת וממתין לשמוע מפי הרב]. כך צריך להיות, שהמצוינים יבינו הכל בלי מאמץ, והבינוניים יבינו הכל עם קצת מאמץ.

ולגבי החלשים אין ברירה, והם לא יכולים להבין את כל השיעור, אבל צריך שגם הם יוכלו להבין לכל הפחות חלק מהדברים, שאז גם להם תהיה תועלת מהשיעור שהם מבינים חלק ממנו, והם מכירים את כוחותיהם שאינם יכולים להבין הכל, ומסתפקים במה שהם כן מבינים.

ובאופן כזה יש תועלת מהשיעור לכלל סוגי התלמידים, למצוינים, לבינוניים, וגם לחלשים. אבל אם יאמרו את השיעור ברמה גבוהה יותר מזה, שהמצוין יצטרך להתאמץ, או שהבינוני יבין רק חלק, או שהחלש לא יבין כלום, זה מאד לא טוב! כי החלש יישבר לגמרי כשיראה שאינו מבין כלום, וגם הבינוני עלול להישבר, והמצוין גם כן לא יצליח, כיון שהוא צריך להתאמץ, ונכנס מזה למתח, וכבר אינו בישוב ובמנוחה כפי שצריך להיות.

עובדות ומעשים שהיו

אמנם המציאות בימינו היא שחושבים לא כך, וכפי הידוע לי ממעשים שהיו: היה תלמיד חכם גדול שאמר שיעור בשיבה, והתלמידים הבינו את כל מה שאמר, מפני שהייתה לו הסברה טובה, וידע להסביר לפי הבנתם של התלמידים, אך כשראו שהם מבינים הכל התפלאו ושאלו מה הוא חידש בזה, הרי הכל פשוט ומובן, והיו סבורים כי אם הם מבינים את כל השיעור זהו שיעור "בלי רמה".

ובזמן האחרון גם כן סיפר לי אחד, ראש ישיבה מפורסם, כי בשבת באים בחורים מיישיבות קטנות לראות את הישיבה, ומבקשים גם שיאמרו בפניהם שיעור, וניגש אליו אברך אחד ואמר לו, כשאתה הולך לומר שיעור לתלמידים מיישיבות קטנות, שים לב שתאמר להם גם דברים שלא יבינו, כי אם יבינו את כל מה שאתה אומר – לא ירצו לבוא לישיבה שלך. זוהי המציאות כיום.

ואזכיר עוד שתי עובדות מהתקופה האחרונה. היה מעשה בשני תלמידים מיישיבה קטנה שנבחנו לשתי ישיבות גדולות, אחד מהם בחר ללכת לישיבה אחת, וחברו הלך לישיבה השנייה, וכעבור ב' שבועות מתחילת הזמן התחרט הראשון

אני מכיר אחד שאומר שיעורי בקיאות בשיבה קטנה, ומצליח מאד בתפקידו, למרות שידוע כי בשיעורי הבקיאות אחרי הצהריים קשה להחזיק משמעת, אצלו אין הדבר כן, והוא מצליח מאד, ובשיעורים שלו יש משמעת טובה מאד, ויש לו השפעה יותר מכל הרמ"ם.

ופעם הוא בעצמו סיפר לי שהוא אדם רך מאד בטבעו ואינו מסוגל לפגוע ולהקפיד, ואם צריך להעיר לתלמיד הוא מעיר בצורה עדינה מאד ובידידות, שהתלמיד יבין שהוא חפץ בטובתו. ומסתבר כי זוהי הסיבה שהוא מצליח כל כך, והתלמידים נשמעים לדבריו ומעריכים אותו.

דבריו נשמעים

וענין נוסף, מעשה שהיה באחד מגדולי המשפיעים בדורנו, כשהיה בצעירותו התאונן על עצמו כי הוא חושב שחסר לו יראת שמים, מפני שאמרו חז"ל (ברכות ו, ב) כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, ואילו הוא רואה שאין דבריו נשמעים, ואין לו השפעה על התלמידים, אם כן זה סימן שחסר לו יראת שמים, ואם היה לו יותר יראת שמים, היו דבריו נשמעים. כך תבע מעצמו. אמנם זה לא פשוט, זוהי מדרגה.

היחס לשאלת תלמיד

ועוד דבר הנוגע מאד למעשה, כשתלמיד שואל שאלה טובה, צריכים קודם לומר לו שהשאלה טובה, לפני שאומרים את התירוץ לומר לו 'אתה שואל טוב מאד'.

ואז לפי הענין, אם התירוץ הוא תירוץ קל, שהתלמיד יוכל להבינו, אפשר לומר לו, אבל אם זה תירוץ שיקשה עליו להבינו, עדיף לומר לו שצריך עיון, וכך יישאר מעודד ושמח בחלקו, וגם יקבל חשק ומרץ להמשיך הלאה.

אמנם אם יאמרו לו תירוץ שקשה להבינו, אפילו אם התירוץ הוא תירוץ נכון ואמיתי, אבל רק הרב מבין את זה, והתלמיד לא יבין כי אם בצורה מעורפלת, ואין זה כדאי, כי הוא מתרגל בזה לשמוע דברים שאינם מובנים לו, ומתרגל גם לומר דברים שאינם מובנים לו.

ללמדם בישוב ובנחת

ונוכיר עוד כמה דברים חשובים מאד, שיתכן ולא כולם יודעים מהם. כתוב באיגרת הגר"א שהלימוד אינו נקבע באדם כי אם בישוב ובנחת, זהו כלל לא רק בתלמידים, אלא בכל אדם, כשהוא לומד, אם הוא מיושב בדעתו, בישוב הדעת ובמנוחה, אז הלימוד נקבע בלבו, ויש לו קנין במה שהוא לומד, אבל אם אינו רגוע לגמרי, ואינו מיושב בדעתו, אין הלימוד נקבע בלבו, ולא יבין ולא יזכור את מה שהוא לומד, כי צריך להיות בישוב ובמנוחה.

וצריכים מאד לזהר בזה, בפרט עם ילדים ותלמידים, שיהיו בישוב ובמנוחה ללא מתח.

באיזו רמה למסור את השיעור

לכן כשמוסרים שיעור בפני התלמידים, כידוע שהשיעור נחלק לכמה סוגים של תלמידים, ישנם תלמידים מצוינים בעלי כישרונות מיוחדים, ויש גם בינוניים, וחלשים, ועל מגידי השיעור לשים לב באופן אמירת השיעור ובהעמדת רמת הדברים, שהשיעור יביא תועלת לכלל סוגי התלמידים, למצוינים, לבינוניים, וגם לחלשים.

מסברא היה נראה לו לחלוק על זה, אבל "אין לזוז מדבריו בלא ראייה", היינו למרות שהנתיבות לפעמים חולק גם על ראשונים, זהו רק כשמביא ראייה לדבריו, אבל אם אין לו ראייה אינו חולק אפילו על התומים, כי התומים היה בדור שלפניו, ואינו יכול להבין את סברת הדור הקודם. קל וחומר סברות הגמרא, וכי בכוחנו להבין כל הסברות?

אדרבה, הרב צריך לחנך את התלמיד, כשיש לו קושיא או חוסר הבנה, שיידיע לפעמים שזה דבר הצריך עיון, וגם כשהרב יכול להסביר, אם אצל התלמיד זה לא ייצא ברור, עדיף לומר לו שצריך עיון, ואז ייצא עם הרגשה טובה, וגם ילמד שיש דברים שאי אפשר להבין אותם.

מקרא, משנה, וגמרא

ומשנה מפורשת היא באבות (ה, כא) "בן חמש שנים למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לגמרא", והנה בן חמש למקרא זה דבר מובן, שכבר בגיל חמש יכול הילד להתחיל בלימוד מקרא, אבל בן עשר למשנה צריך ביאור, וכי קודם לזה אי אפשר ללמוד משניות?

הן בחדרים בזמננו מתחילים ללמוד משניות גם לפני גיל עשר, וכן בן חמש עשרה לגמרא, המציאות היא שמתחילים ללמוד גמרא בגיל צעיר, הרבה פחות מבן חמש עשרה, וכי כולם עוברים על מה שכתוב במשנה?

גם יש להבין, שהרי כשנאמרו דברי המשנה, עדיין לא נכתבו המשניות, וגם התלמודים בבלי וירושלמי לא נכתבו עדיין, ולאיהו גמרא ומשנה נתכוון התנא?

הגמרא שלנו בבחינת מקרא

ויש לפרש בכל זה, כי הגמרא והמשניות שאנו לומדים הם בבחינת מקרא, וכך כתב הגר"ס באור ישראל (מכתב י"ח) התלמוד אצלנו הוא כמו בחינת מקרא בימי חז"ל, כי 'מקרא' פירושו לקרוא את מה שכתוב ולהבין פשוטם של דברים. ומשנה' פירושה מלשון שינון, לזכור בעל פה את הנוסח המדויק באופן ברור. ו'גמרא' פירושה כמו שכתב רש"י (ברכות דף ה') "להבין סברת טעמי המשניות", היינו לדעת לתת טעם מעצמו ולפלפל בהבנה.

ובזה מובן, כי כל מה שאנו לומדים גמרא ומשנה לפני גיל עשר, זה בבחינת מקרא, שלומדים מתוך הספר ומפרשים דברים כפשוטם, וזה יכולים כבר מגיל חמש.

ומה שאמרו "בן עשר למשנה" היינו לדעת בעל פה את מה שלמד, שצריך לזה הרבה חזרות, ולזה באמת מסוגל רק מי שהוא בן עשר, שכבר יכול לחזור הרבה על הגמרות שלמד עד שיזכור בעל פה את מה שלמד מתוך הספר.

"ובן חמש עשרה לגמרא" היינו לדעת לומר סברא מעצמו, לשאול שאלות ולתרוץ תירוצים עם הבנה, זה שייך רק מגיל חמש עשרה, וקודם לזה יכול רק להבין את מה שאומרים לו, אך לא לפלפל מעצמו במשא ובמתן, ורק מגיל חמש עשרה ואילך נעשה מוכשר לדרגה הזאת של 'גמרא'.

אלף נכנסים למקרא

וזה הביאור במה שאמרו (קהלת רבה ז, כח) אלף נכנסים למקרא, יוצאים מהם מאה למשנה, יוצאים מהם עשרה לגמרא. מקרא כל אחד יכול, כי 'מקרא' פירושו לקרוא מה

וביקש לעבור לישיבה השנייה שחברו לומד בה, ושאלוהו מדוע לא הלך מלכתחילה לישיבה זו, ואמר כי כשנבחן לשם ראה שהם בוחנים בחינה קלה מאד, ואילו בישיבה שהלך אליה בחנו בחינה קשה יותר, והבין מהבחינה כי לומדים שם ברמה גבוהה יותר, ולכן העדיף ללכת לשם.

כזו הבנה מסולפת של צעירים שאם בוחנים בחינה קלה זה סימן שהרמה נמוכה מדי בשבילם, ומחפשים רמה גבוהה למרות שאינה לפי כוחם. ובאמת לבסוף נוכח לראות שאין זה מתאים בשבילו, והוצרך לעבור משם.

ועוד עובדא שמעתי מאחד שהתחיל לאחרונה לומר שיעורים בישיבה גדולה, ולאחר השיעור ניגש אליו אחד התלמידים בטענה למה השיעור כל כך פשוט, ומדוע הוא אומר רק דברים פשוטים? ושאל אותו הר"מ כיצד הבנת מה שאמרתי בענין זה וזה... והתברר כי לא הבין כמו שצריך להבין, ואחר כך שאל אותו על עוד פרט, וגם זה לא הבין! אבל הוא חשב שהוא מבין את הכל, עד שהייתה לו תמיהה שאם הוא מבין הכל, זה לא שיעור טוב.

ככה נשתבשו הדרכים בזמננו, וצריכים מאד לדבר ולעורר כנגד השיבוש הזה, שהורס תלמידים, ורבים נשברים מזה.

מקום המתאים לפי כוחו

ועוד מעשה שהיה בילד שלמד בחיידר עם רמת לימוד גבוהה, והוא היה ילד טוב מאד, אבל היה בינוני בכישרונותיו, והיו שם תלמידים כישרוניים יותר ממנו, וזה הקשה עליו, למרות שהיה מבין את מה שהמלמד אמר, במבחנים היה קשה לו קצת, וההורים ראו עליו שאינו מצליח כפי שהוא יכול להצליח וחסר לו שמחת החיים.

והתייעצו בזה, ואמרו להם שיעבירו אותו לחיידר אחר שמלמדים בצורה יותר קלה, וברמת לימוד שאינה גבוהה כל כך, ועשו כן, ומאז שעבר ללמוד שם התחיל לפרוח! והוא לומד בהתמדה עם שמחת התורה, ומצליח מאד.

ועוד מעשה שנודע לי לאחרונה בבחור מיישיבה גדולה, בעל הבנה עם כישרון טוב, שהוא תמיד מתוח ולא רגוע, ואינו קולט את מה שהוא לומד עם חברותא, ונתבררה הסיבה לזה כי הוא למד בחיידר עם רמה גבוהה, שהיו שם ילדים כישרוניים יותר ממנו, והרגיש רגש נחיתות כלפיהם, ומחמת זה לא היה מרוכז בלימודו, וחסרו לו המנוחה והישוב הנצרכים להצלחה בתורה, למרות שהשתדלו הרבה לעזור לו, לא הועיל כלום, וסיים את החיידר, והמשיך ככה בישיבה קטנה, וזה השפיע עליו חוסר ביטחון עצמי, עד שיש לו פחד ורתיעה כשלומד עם מישהו, ועתה קשה לתקן זאת.

המציאות הזו שמחפשים רמה גבוהה, ולא מתחשבים בזה שהילד יהיה בישוב ובמנוחה כדברי הגר"א, זה דבר מזיק מאד, שבימינו לא כל כך נוהרים בזה.

סברות הגמרא

וברצוני להזכיר כאן ענין נוסף, שרבים נשתבשו בו, מה שחושבים שאפשר להבין כל סברות הגמרא, ויש כאלה שמתעקבים על זה הרבה, וחושבים שאם אינם מבינים את סברת הגמרא זה לא נקרא לימוד.

והנה בגמרא עצמה כבר מצינו (עירובין נג, א) שרבא אמר "אנן כי אצבעתא בקירא לסברא", היינו שלא היה בכוחו להבין את סברת הדור שלפניו. ומצינו דבר דומה לזה בנתיבות (סימן כ"ב) שמביא סברא בשם התומים, וכותב כי

המציאות בימינו

ואמנם למעשה בימינו קשה לקיים את זה, כי רבים מחפשים את הכבוד של הרמה.

ומעשה שהיה בראש ישיבה אחד, תלמיד חכם גדול מאד, שמרן הגרא"מ שך זצ"ל שאל אותו למה הוא מלמד כל כך לאט, ומדוע אינו מספיק יותר בשיעורים, והשיב כי הוא מוכן ויכול ללמוד יותר מהר, אך בתנאי שהרב שך יבטיח לו שימשיכו לבוא אליו לתלמידים, כי המציאות היא שאם ילמד מהר לא ירצו לבוא אליו.

אם כן זו המציאות בימינו, אבל צריכים להשתדל עד כמה שאפשר שהלימוד יתאים לפי טבעו של התלמיד.

התייעצות

ואמנם גדולי הדור בישיבות שלהם מחנכים את דרך הלימוד הנכונה, וכל אלו שמתיעצים איתם מצליחים.

גם טוב שיהיה שיתוף פעולה בין כל צוות הרבנים, הרמ"ים והמשגיחים, בכל בעיה שמתעוררת, לשתף ולבקש עזרה זה מזה, וכל אחד יעזור לשני.

עולה לגדולה

ונסיים בדברי הגמרא (סנהדרין יד, א) כל העולה לגדולה מוחלין לו על כל עוונותיו, וצריך ביאור מדוע נמחלין עוונותיו? ובמאירי שם כתב "הוא הערה על התחדשות הנהגותיו ועילוי מידותיו על צד התכלית", היינו שאם אדם עולה לגדולה, ומתמנה לתפקיד של השפעה על אחרים, זהו סימן שמן השמים נותנים לו כוחות חדשים: "התחדשות הנהגותיו" – היינו שהוא יכול להתנהג בצורה חדשה, "ועילוי מידותיו" – מידותיו מתעלות וכל הפנימיות שלו משתפרת ומתעלה, "על צד התכלית" – בשלמות.

והענין בזה, כי כשאדם מקבל מינוי לתפקיד של השפעה סימן שהוא ראוי לזה, שאם לא היה ראוי לא היה מתמנה לתפקיד, כי כל מינוי הוא מן השמים כמאמרם (בי"ב צא, ב) אפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה – אפילו האדם האחראי על סידור התור בבורות המים, גם תפקיד קטן כזה הוא מינוי מן השמים, ומאחר שנתמנה מן השמים סימן שהוא ראוי לזה, ונותנים לו עם התפקיד כוחות חדשים שיוכל להצליח, התחדשות הנהגותיו ועילוי מידותיו.

ולכן מוחלין עוונותיו, כי הוא עכשיו כבירה חדשה בדרגה גבוהה יותר ממה שהיה לו קודם, וכל העבירות שעשה קודם זה מפני שהיה בדרגה נמוכה, אבל עכשיו בדרגתו החדשה הוא אדם אחר, ולא יחטא שוב באותן העבירות, וזה כמו תשובה ועזיבת החטא, לכן נמחלין עוונותיו.

וענין זה שייך גם למרביצי התורה, שכל אדם העומד בתפקיד של השפעה, סימן שיש לו גם כוחות המתאימים למילוי התפקיד בשלמות, וצריך לנצל את הכוחות האלו, ולהשתמש בהם למלא את תפקידו בשלמות.

כתר תורה - השפעה

ובעצם אפשר לומר שכל מרביץ תורה הוא בעל "כתר תורה", כי כתר הוא ענין השפעה, כמו מלך שיש לו כתר והוא שולט ומשפיע על כל העם, כך גם מרביץ תורה יש לו "כתר" בהשפעתו על התלמידים.

שכתוב ולפרש דברים כפשוטם, בלי לזכור בעל פה ובלי להוסיף לפלפל, ולא דווקא חומש וני"ך, אלא גם משנה וגמרא, ללמוד בפנים בתורת מקרא כולם יכולים.

אבל 'משנה' היינו לזכור בעל פה את הלשון המדויק, ולזה צריכים כוח זיכרון מיוחד, ורק מאה מתוך האלף מסוגלים לזה, ואילו 'גמרא' לפלפל במשא ומתן של הלכה, לשאול שאלה טובה ולתרוץ תירוץ טוב, ולחדש חידושים בהבנה ישרה, זהו רק אחוז אחד – עשרה מאלף.

כך היא המציאות. רבים יכולים ללמוד גמרא בצורה של מקרא, או בצורה של משנה. אבל בצורה של 'גמרא' ממש עם משא ומתן ופלפול עצמי, זה רק אחוז אחד – ורק מגיל חמש עשרה, ואלו שחושבים ורוצים לשנות את המציאות הזאת, זה לא 'גמרא', רק מדברים סברות לא נכונות.

ואמנם על הרבנים לתת עידוד לתלמידים, שירגישו ששאלו שאלה טובה דומה לגמרא, אבל גמרא ממש דהיינו לפלפל מעצמו בהבנה זה רק אחד ממאה, ואם כולם יעסקו בזה יהיו כאלה שייצאו קרחים מכאן ומכאן.

וזוהי הסיבה שבימינו יש בחורים רבים שאין להם סיפוק ואינם נהנים מהלימוד, כי הם לומדים בצורה שאינה מתאימה לפי טבעם ולפי כוח הבנתם, ומחמת זה אין להם טעם בלימוד, ואינם מרגישים סיפוק בזה.

לפי כוח התלמידים

לכן יש לראות שהשיעור יהיה לפי כוח ההבנה של התלמידים, ובישיבות קטנות לפעמים יש צורך לדלג על תוספות או חלק ממנו, כגון אם תוספות מביאים הרבה גמרות ממקומות אחרים שקשה להסביר את כל פרטי הסוגיא שם, יש לדלג לפעמים על החלק הקשה, ומי שהוא בעל כישרון ילמד ויבין בעצמו. יש גם ישיבות קטנות שלומדים רק גמרא עם רש"י, והתלמידים נהנים מאד מזה, וההכרעה בזה נתונה לצוות הרבנים בכל ישיבה וישיבה, שיבררו בינם לבין עצמם את רמת התלמידים.

צורת הלימוד

הכלל הוא שאם הלימוד מתאים לפי טבעו של התלמיד הרי הוא נהנה מזה, ואם לאו אינו נהנה מזה.

לכן יש ללמד בצורה פשוטה לפי טבעם של התלמידים, וידוע מהגר"א כי הפשטות היא האמת, והאמת היא פשוטה, וכשמלמדים באופן כזה עם הרבה חזרות, התלמידים נהנים מאד, ויש בזה מתיקות התורה מיוחדת.

גם מבוגרים, כשלומדים בצורה פשוטה וחוזרים הרבה פעמים, בכל חזרה נעשה יותר ברור, ומקבלים יותר בהירות במה שלומדים, וגם זוכרים את זה יותר טוב.

אבל אם לומדים לא לפי הטבע, אין הצלחה. יש תלמידים שהם בעלי כישרונות אבל קשה להם ללמוד בעמקות, והם נהנים בעיקר ללמוד בכמות, אולי במשך הזמן יגיעו גם לעמקות, אבל כעת זה לא לפי הטבע שלהם.

ומעשה שהיה בתלמיד שאהב ללמוד הרבה כמות, אך הוא למד בישיבה קטנה עם רמה גבוהה, ושם לחצו עליו ללמוד בעיון גדול שלא לפי כוחו, ובתחילה החזיק מעמד, אבל אחר כך נשבר לגמרי ועזב את הישיבה. זוהי המציאות ואלו הן התוצאות. אי אפשר ללכת נגד הטבע.

הצליחו למנוע זאת מהם, או שאפילו נשיהם וילדיהם נמשכו איתם בחמדת הכבוד, כי כן הוא טבע האדם, שהכבוד דוחק, כמו שכתב המסילת ישרים בפרק י"א.

וזהו שבחו של אהרן הכהן, שלא הרגיש שום חשיבות בלבישת הבגדים, למרות שהוא היה היחיד מכל ישראל שהקב"ה בחר בו לזה, לא החשיב את עצמו, אלא עשה הכל כמקיים גזירת מלך, וזה גם הפירוש בהדלקת המנורה "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה", למרות שהוא היה היחיד מכלל ישראל שזוכה להדליק את המנורה, והקב"ה אמר לו שלך גדולה משלהם וכו' כמובא ברמב"ן שם, אף על פי כן לא החשיב עצמו בזה, אלא עשה הכל לשם שמים.

ומבואר כי אם הייתה מתערבת איזו הרגשת חשיבות בלבישת הבגדים או במעשה הדלקת המנורה, זה כבר היה 'שינוי' ממה שנצטווה, וכבר לא היה 'כאשר ציווה השם', ובוזה נשתבח אהרן הכהן שהיה נקי מכל הרגשת חשיבות, ועשה הכל לשם שמים ולא לגדולתו.

וזהו ענין מעשים טובים, לעשות בשלמות, בלי הרגשת חשיבות, וזוהי גם כן מידת הענווה, שלא להחשיב את עצמו, והכל ענין אחד – ענווה ומעשים טובים.

ארבעת הכתרים

ומה שחילקתם המשנה לשלושה כתרים ועוד אחד, יש לפרש כי שלושת הכתרים הראשונים הם עניינים של השפעה, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר תורה הוא השפעה של תורה, וכתר כהונה היינו השפעת עבודה, שהכהנים הם משרתי השם, ועובדים את כל העבודה בשביל כלל ישראל, וכל מי שמשפיע עבודה ומשפיע חיזוק האמונה יש לו כתר כהונה, וכתר מלכות היינו השפעה של חסד, כמו מלך המשפיע על כל העם ודואג לטובתם.

ובשונה משלושת הכתרים האלו שהם עניינים של השפעות, הכתר הרביעי שם טוב הוא המהות של המלך עצמו, שמהותו היא ענווה ומעשים טובים, ואינו מרגיש שום חשיבות, וזהו האדם שעליו יש את שלושת הכתרים.

עולה על גביהן

ובאמת במשנה כתוב כתר שם טוב עולה על גביהן, ויש לפרש בזה כי הכתר הרביעי שם טוב מגיע רק "על גביהן", לאחר שיש את שלושת הכתרים תורה ועבודה וחסד, אז זוכים גם לדרגת השלמות של כתר שם טוב.

ועולה על גביהן יתפרש בתרתי, ראשית שזה מתחיל מלמטה ועולה למעלה, על גבי השלמות של השלושה כתרים, ובנוסף זה גם מחזק את כל השלושה כתרים, מידת הענווה מוסיפה שלמות בכל התורה והעבודה והחסד.

כל מרביצי התורה הם בעלי "כתר תורה", עם כוחות שנותנים מן השמים לכל אחד להשפיע ולהצליח, יהי רצון שכולם ישפיעו ויצליחו בסייעתא דשמיא.

וראיתי בתרגום יונתן בן עוזיאל בסוף פרשת וזאת הברכה (דברים לד, ה) שכשנפטר משה רבינו יצאה בת קול ואמרה שמשה רבינו זכה לארבעה כתרים, הא' כתר תורה – שקיבל תורה מסיני, והב' כתר כהונה – שהיה כהן גדול בשבעת ימי המילואים, והג' כתר מלכות – שהיה לו דין מלך (ענין זבחים קא-קב), והד' הוא כתר שם טוב, וביאר בתרגום יונתן שם "כלילא דשמא טבא קנא בעובדין טבין ובענוונותיה", היינו שהכתר שם טוב זה מעשים טובים וענווה.

והנה באבות פ"ד (משנה י"ג) אמרו "שלושה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן", וצריך להבין למה חילקתם המשנה לשלושה כתרים ועוד אחד, ומדוע לא אמרו ארבעה כתרים?

כתר שם טוב

ונראה בזה ובהקדם ביאור ענין כתר שם טוב, שמעתי ממו"ר הגה"צ ראי"א דסלר זצ"ל כי "שם" הוא המהות, השם מרמז על המהות והתוכן הפנימי של הדבר, ומטעם זה היו צריכים שאדם הראשון יקרא שמות לכל הבהמות והחיות, כי אדם הראשון במדרגתו ידע לכוון את השם לפי תוכנו ומהותו של כל אחד מבעלי החיים.

וזהו ענין "שם טוב", אדם בעל שם טוב הוא אדם שמהותו הפנימית היא טובה. ובמה המהות טובה? כמו שכתוב בתרגום יונתן "בעובדין טבין ובענוונותיה" – ענווה ומעשים טובים, זוהי המהות הטובה של האדם.

והנה ענווה מובן, שמידת הענווה היא מהותו של האדם, שאינו מרגיש את חשיבותו, אבל מעשים טובים הם לכאורה רק מעשים, ומה זה שייך למהות האדם?

כאשר ציווה השם

ויש לפרש בזה כי מעשה טוב נקרא מעשה מושלם, כמו שכתוב אצל אהרן הכהן בהדלקת המנורה (במדבר ת, ג) ויעש כן אהרן וגו', ופירש רש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, ולכאורה מה החידוש בזה שלא שינה, הרי אם היה משנה לא היה מקיים את המצוה, ומהו השבח בזה?

אכן הפירוש הוא כמו שמצינו בעבודת יום הכיפורים שכתוב שם גם כן (ויקרא טז, לד) ויעש כאשר ציווה השם את משה, ופירש רש"י שם "להגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך", היינו שלבש את בגדי הכהונה רק מפני ציווי השי"ת, ולא הרגיש שום חשיבות בלבישתם, למרות שבדרך הטבע היה יכול להרגיש חשיבות, שהוא היחיד מכלל ישראל שלובש את הבגדים, ונכנס לקודש הקדשים, ועיני כל ישראל נשואות אליו.

ובאמת בזמן בית שני היו כהנים גדולים שקנו את הכהונה בכסף מהמלכות, ולא הוציאו שנתם (יומא ט, א), ובכל זאת בכל שנה היו כהנים אחרים שהמשיכו לשלם עבור הכהונה, מפני שרצו את החשיבות שבזה, ואף שראו את קודמיהם שלא הוציאו שנתם, לא התחשבו בכך, וכל אחד חשב אני לא אמות, והרי היו להם בני משפחה אשה וילדים, וגם הם לא

וצריך שהתלמיד יהיה אהוב אצל המחנך כבנו, וכמו שאמרו בניך אלו התלמידים, ורק באופן כזה אפשר להשפיע עליהם. אמנם יחד עם זה צריך ליזהר שלא ירגיש התלמיד כי הוא חבר של המחנך, וצריכים לזה חכמה, שלמרות האהבה שהוא מקבל מרבו, ידע גם שהוא חייב לכבד אותו.

מתוך מכתב לכינוס מחנכים, שבט תשע"ו

ועידה למחנכים, כסלו תשע"א, ניר עציון

וזה מתחיל כבר מגיל צעיר מאד, כשילד לומד לקרוא אל"ף ב"ית, הוא נהנה להגות את האותיות, וכן כשמתחיל ללמוד חומש, משניות, וגמרא, הוא נהנה לחזור על מה שלמד, אם מלמדים אותו בצורה המתאימה לו.

ושמעתי כי בימינו יש הרבה חוברות הדרכה כיצד ללמד גמרא בצורה מעניינת, שהילד יקלוט מה שמלמדים אותו, ואז הוא חוזר על זה במתיקות, ונהנה מהחזרה, בלי שעמום ובלי בטלה. וכשלומד בצורה כזאת אין שום בעיה, ובודאי שהלימוד ימשוך אותו הלאה.

דברים אחרים המושכים

הבעיה בזמנינו היא שרבים לומדים בצורה שאינה מתאימה לפי טבעם, ומחמת זה אינם נהנים מהלימוד, וזה גורם שנמשכים לדברים אחרים, כי כנגד אהבת התורה יש גם אהבת העולם הזה, והיצר הרע ממציא המצאות חדשות לבקרים, וחלקם נמצאים בקירוב מקום בתוך הבית, כל מיני דברים שמושכים ומעניינים מאד, והם כביכול "תחליפים" לתורה ולמצוות ולכל המעשים הטובים.

וידוע כי אלו שאינם נהנים מלימודם, ולומדים רק מתוך יראה, מתוך החיוב, ולא מתוך ה"אשריך בעולם הזה" ששייך שיהיה, הרי הם נמשכים יותר אחר המכשירים האסורים, הגורמים אסונות שאין לשער ואין לתאר, חושבני כי הדברים ידועים ואין צורך להאריך על זה ברבים.

והעצה היא להגביר את אהבת התורה כנגד אהבת העולם הזה, היינו ללמוד בצורה המתאימה לפי הטבע שמרגישים בה טעם ומתיקות, וככל שיש יותר טעם ומתיקות בלימוד ולומדים מתוך אהבת התורה, זה מושך יותר, וממילא נמשכים לתורה ולא לדברים אחרים.

מאהבה ומיראה

ואמנם לא מספיק אהבה לבד, כי אם עושים רק מאהבה, לפעמים יש אהבות אחרות שמושכות יותר, ועלולים להימשך אחריהם, וצריכים גם יראת שמים, שהיראה מונעת שלא להימשך אחר דברים אחרים, וכך אמרו בירושלמי סוף ברכות "עבוד מאהבה עבוד מיראה, עבוד מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עבוד מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט".

ובברטנורא בתחילת פרקי אבות הביא דברי הירושלמי על מה שאמרו במשנה שם: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם", ופירש בזה, כי מצד אחד צריכים לעבוד עבודת השם לשמה שלא על מנת לקבל פרס, רק מאהבה – מצד שזה מושך את הלב, אבל יחד עם זה צריכים שתהיה גם יראה, וכפי שסיים התנא "ויהי מורא שמים עליכם".

הפחד מונע

והענין בזה, כי היראה היא כוח חזק מאד, המונע את האדם שלא להימשך אחר תאוות הגוף ורצונותיו, כמו שאמרו (ב"ב י, א) גוף קשה פחד שוברו, היינו שהפחד והיראה משברים את היצר הרע של טבע הגוף.

אהבת התוכחות

נהנה אם מבקשים לשמוע דברים, זה אומר שיש מה שצריכים לתקן בחינוך, כי אם אין מה לתקן – אין על מה לדבר, וכל הענין והצורך לדבר הוא כשמרגישים שיש צורך בתיקונים, ויש דברים שעדיין אינם בשלמות.

נמצא אם כן שיש צורך לומר ביקורת על המצב הקיים בחינוך, וח"ו שמא תהיה בזה פגיעה במחנכים ובעומדים בראש, ומהיכן יש היתר לגרום פגיעה ברבים.

אמנם כיון שהמחנכים באים ורוצים לשמוע, הם אוהבים את התוכחות, ואין כאן דברי ביקורת, אלא כמאמר החכם (משלי כז, ה) תוכחת מגולה מאהבה מסותרת.

ובאמת זוהי דרגה גבוהה לאהוב את התוכחות, כפי שהפליגו חז"ל במסכת תמיד (כח, א) מה שזוכים על ידי אהבת התוכחות, וזה גם אחד מהדברים שהתורה נקנית בהם המבוארים באבות פרק ששי.

ונקווה כי אכן הדברים יביאו תועלת.

טעם בלימוד

ברצוני להתעכב על דבר אחד, שמדברים עליו מעט מאד אבל הוא הדבר החשוב ביותר, ורבים אינם יודעים את הדרך והשיטה כיצד לתקן ענין זה.

והוא הצורך שיהיה לתלמידים טעם בלימוד, שהלימוד ימשוך אותם, וילמדו מתוך אהבת תורה, מתוך ערבות ומתיקות, ומתוך סקרנות והתעניינות בדברי תורה, אשר זוהי דרך הלימוד המחויבת מהלכות תלמוד תורה.

ועל זה אנו מבקשים בברכות התורה, מתחילים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה", ומיד אחר כך מבקשים "והערב נא השם אלוקיני את דברי תורתך בפינו" שתהיה לנו ערבות והנאה מלימוד התורה, כי בלי זה קשה מאד ללמוד ברציפות, כי יראת שמים לבד אינה נותנת מספיק כוחות להתמיד בתורה, וצריכים שתהיה גם אהבת תורה, להרגיש את הטעם והמתיקות בלימוד.

וכך גם בכל המצוות, לא מספיק יראה לבד, וצריכים גם אהבה, ובמסילת ישרים פרק י"ט כתב שהשמחה ואהבת המצוות זה ענף מאהבת השם, שזה בא כתוצאה מאהבת השם הטמונה בעומק הלב של כל יהודי. כל אדם מישראל יש לו בטבעו אהבת השם, מצד קדושת הנשמה, אלא שלפעמים האהבה אינה ניכרת כלפי חוץ, אבל היא באה לידי ביטוי באהבת המצוות, ובטעם שיש בתורה, שדברי תורה יש בהם טעם וערבות מיוחדת, וזה נובע מאהבת השם.

מתיקות התורה מגיל צעיר

והערבות הזאת קיימת גם בילדים קטנים, שאצלם זה ניכר באופן יותר בולט, כשילד קטן מתחיל ללמוד, הוא נהנה לחזור על מה שלמד. כמובן שזה תלוי גם במלמד איך הוא מלמד, אבל אם מלמדים כמו שצריך, בצורה המתאימה לפי כוחו של הילד, לפי טבעו ולפי כישרונותיו, אזי הוא נהנה ללמוד ולחזור, אפילו דברים פשוטים מאד, הוא לומד וחוזר עליהם שוב ושוב בהנאה גדולה, והחזרה אינה משעממת עבורו. זהו כוח המתיקות שיש בתורה.

מאות פעמים עד שיבין, ככה צריכים סבלנות גדולה להסביר לתלמידים החלשים, וזוהי עבודה קשה.

אך עיקר הבעיה היא שיש מחנכים שרוצים ללמד עם רמה גבוהה, כי מלמד שהוא בעל רמה, יכול לתת שיעורים ברמה גבוהה, והוא נהנה מהרמה שהוא מלמד, ונהנה מהמציוינים שמבינים את דבריו, אבל אלו שאינם מצוינים, אינם יכולים להצליח, כי השיעור למעלה מכוחותיהם.

השיעור לתועלת כלל התלמידים

ויש בזה שיטה ידועה (פדגוגית) כיצד להעמיד השיעור באופן שיביא תועלת לכלל התלמידים.

בכל קבוצת תלמידים יש שלושה סוגים: מצוינים, בינונים, וחלשים, ומגיד השיעור צריך לתת דעתו שכל התלמידים ברמותיהם השונות יקבלו תועלת מהשיעור.

והדרך היא לומר את השיעור באופן שהמציוינים יבינו את הכל בלי שום מאמץ, עד שיוכלו להמשיך לבד את מה שהרב רוצה לומר – לרוב פשיטות הדברים אצלם, והבינוניים יוכלו בריכוז ובמאמץ להבין את כל השיעור, אם לא בשעת השיעור לכל הפחות בחזרת השיעור.

והחלשים אמנם לא יבינו את כל השיעור, אבל לכל הפחות שיוכלו להבין חלק ממנו, וכשהם רואים שגם הם קולטים קצת, ומקבלים משהו מהשיעור, יש להם במה לשמוח, והם שמחים בחלקם במה שיש להם.

מבחינים - עידוד התלמידים

וראוי גם לעודד אותם שלא יתייאשו, ולומר להם כי מה שהשיגו לפי כוחם – זה מספיק בשבילם, והציונים שקיבלו במבחן הם הציונים הטובים עבורם.

ומעשה שהיה בילד שסיים כיתה ח' בחיידר, אבל לא ידע כלום, ולא התאים לישיבה קטנה, והעבירו אותו לחיידר אחר ללמוד שוב בכיתה ח', והיה שם מלמד בר דעת, שהבין כי תלמיד זה אין בכוחו לענות על כל השאלות במבחנים, ואמר לו שיענה רק על שאלה אחת מתוך עשרת השאלות שנתן לכולם, ובחר עבורו שאלה פשוטה מאד שידע בוודאות שיוכל לענות עליה, ומשענה על השאלה, נתן לו על זה ציון מאה אחוז, כי הוא ענה על כל מה שנתבקש.

והתלמיד התעודד מזה, והתחיל להתקדם, ובמשך הזמן הוסיף לו המלמד עוד שאלה ועוד שאלה, עד שבסוף השנה ענה על כל השאלות כשאר הילדים, ונכנס לישיבה קטנה ללא צורך ב"פרוטקציה", כי הוא אכן כבר התאים לישיבה קטנה. זוהי שיטת חינוך טובה מאד.

לא להכביד על הילדים

ולעומת זה שמעתי על מלמד בכיתה ו', שהיה מצליח מאד עם התלמידים, והיו נשמעים לדבריו, מפני שהיה מתייחס אליהם בחביבות, וגם ההורים היו מרוצים מהחינוך שהוא נותן, ודרכו הייתה ללמד משניות עם ברטנורא, בלי פירוש התוספות יום טוב, ופעם אחת כשבאו מטעם החיידר לבחון את התלמידים, שאלו אותם שאלה מדברי התוס' יו"ט, ולא ידעו לענות, וחלשה דעתו של המלמד מזה.

ואמרתי לו כי אדרבה הוא צודק, וטוב הוא עושה שמלמד רק את הברטנורא, כי לא כדאי לבלבל את הילדים בהרבה פירושים, והעיקר שיבינו את המשנה וייהנו מזה.

אלא שאין לנו יראת שמים כל כך, וכבר אמר רבי ישראל סלנטר זצ"ל כי עבודתנו היא "להגדיל היראה ולהקטין הניסיון", בזמנינו לא רואים את היראה, יש יראת שמים קצת, אבל זה לא ניכר ולא פועל, לכן צריכים לחזק את היראה, ואז מחמת היראה נכנעים ומוכרחים לקיים את המצוות, גם כשיש קשיים ויש דברים אחרים שמושכים, כיון שיש יראה – מפחדים, והפחד מונע!

חינוך ליראת שמים

וכך גם בחינוך לתורה, צריכים כבר מגיל צעיר לחנך ליראת שמים, ואמנם אין להפחיד יותר מדי את הילדים, אבל צריך שבבית יראו את היראה, שהאבא מפחד מביטול תורה, ומלשון הרע, ומפחד לדבר דברים שלא כהוגן, וכשהילדים רואים שיש בבית רק מידות טובות, ורואים כיצד מגיבים על הנהגת מידות רעות שזה לא טוב, הם מתחנכים ומפחדים ממידות רעות וממעשים רעים.

האהבה נותנת כוחות

אבל יחד עם זה צריכים גם אהבה, כי היראה מועילה בעיקר למנוע בשב ואל תעשה, אבל לקיים בקום ועשה, אם יעשה רק מיראה לא יהיו לו כוחות, ובמשך הזמן ייחלש, כי היראה לבד אינה נותנת מספיק כוחות לקיים את המצוות, וצריך גם אהבה, שהאהבה תמשוך אותו לזה.

ומה שאמרו "שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא", אין הכוונה דווקא שנאה, אלא כל אהבת דברים אחרים חוץ מתורה ומצוות, אם יש דברים אחרים המושכים ומחמת זה אינו מתעניין בלימוד התורה, צריך כנגד זה לחזק בלבו את אהבת התורה, שתגבר על אהבת הדברים האחרים, ומזה יקבל כוחות להמשיך לעסוק בתורה, אך יחד עם זה צריך גם יראה למנוע שלא להיגרר אחר חטאים.

לא הקפדן מלמד

ובנוגע לחינוך לטעם בתורה, הנה בכל כיתה יש תלמידים ברמות שונות, וצריכים לידע להעמיד את השיעור לתועלת כלל התלמידים, שלכולם יהיה טעם בזה.

וצריכים גם לשים לב שלא יהיו טעויות, הנה אמרו בפרקי אבות (ב, ה) "ולא הקפדן מלמד", קפדן הוא מי שמשליט משמעת ביד קשה על התלמידים, משמעת של יראה ולא של אהבה, זה לא גורם לילד שיאהב את הלימוד, ולא מכניס בו אהבת תורה, רק יראה, שלא יפריע למלמד.

ובדרך כלל התלמידים הטובים שמבינים את השיעור אוהבים את המלמד, כי הוא מעולם לא פגע בהם, ולא הקפיד עליהם, וממילא הם יכולים להצליח, אבל ילדים חלשים מצוי יותר שנפגעים מן המלמד, מהקפידא שלו, וזה גורם שאינם מעריכים את המלמד, ומקבל בעיניהם דמות שלילית, כי ילד אינו מבין למה מקפידים עליו, ומה רוצים ממנו, ומחמת זה הוא לא מרוכז, ואינו קולט את תלמודו.

התמסרות לחלשים

מלבד עצם הענין שהתלמידים החלשים צריכים יותר שיתמסרו אליהם, ללמד אותם ולהסביר להם.

כמו שמצינו בגמרא (עירובין נד, ב) ברבי פרידא, שהיה לו תלמיד חלש, והיה רבי פרידא טורח להסביר לו כל דבר ארבע

דבר חשוב מאד שגם המנהלים וכל המלמדים מזכי הרבים ישתדלו להחדיר לילדים יראת שמים, בטוחני שכבר עושים זאת, וכפי שהיה מקובל תמיד בכל הדורות, לחנך את הילדים כבר בגיל צעיר ליראת שמים, שיידעו שיש דין ויש דיין, ויש שכר ועונש בעולם הבא, וגם בעולם הזה, יש מידה כנגד מידה, מן השמים גומלים בעולם הזה עבור דברים שבין אדם לחברו, וכן להיזהר מאד מביטול תורה, ולקיים את כל המצוות מתוך יראת שמים, שהיראה היא יסוד החינוך, ויסוד כל התורה כולה.

נאמר בכינוס מנהלי הת"תים, כסלו תשע"ה

וכשראו בהנהלת הישיבה שהוא מצליח כל כך, התחילו לשלוח אליו כל מיני מקרים וקשיים שמתעוררים עם תלמידים, והוא מטפל בהם, כל מר נפש בא לדבר איתו ומקבל עידוד, ולפעמים גם מבקשים ממנו לייצג את הישיבה כלפי חוץ, שהוא מתאים ומוכשר לזה.

ובמשך הזמן התחיל להרהר, שהרי הוא בא לישיבה לומר שיעורים, וכעת הוא מקדיש זמן רב לטיפול בתלמידים ושאר עניינים, וכבר אינו "ראש ישיבה".

והתייעץ בזה עם אדם אחד, והלה הצדיק את דבריו באומרו כי אכן לא יאה לפי מעמדו לעסוק בדברים כאלו, והתייעץ עם אדם נוסף וגם הוא אמר לו שצריך שיחשיבו אותו, ואם יעסוק בדברים כאלה לא תהיה לו השפעה, כי לא יחשיבו אותו, והוסיף ואמר לו כי "יאי אפשר לחיות בדורות עם שער הכניעה של החובות הלבבות..."

כזו הבנה לא נכונה! וכי מחפשים כבוד או זיכוי הרבים? אדרבה זיכוי הרבים הוא רק בענוה ובאהבת חסד. וגם עצם הדבר שהוא מתחנך ונותן עידוד לצעירים שיגדלו בתורה, וכי זה לא זיכוי הרבים? הרי זה זיכוי הרבים שאין כמוהו, זיכוי הרבים בתורה, שהוא גם יששכר וגם זבולון, "יששכר באמירת השיעורים, וזבולון בזמן שמקדיש לאלו שזקוקים לעזרה, ולזבולון יש אותו השכר כמו יששכר.

לכן כל השיקול שלא לעסוק בזה הוא טעות מעיקרו, וגם אין לחשוש שמא לא יחשיבו אותו, אלא אם כן מחפשים את החשיבות החיצונית, אבל האמת היא שאדרבה יחשיבו אותו יותר, והערכת התלמידים אליו תגדל יותר.

ריבוי המפרשים בחדרים

ונשוב לענין הטעם בלימוד, כידוע בכיתות הנמוכות הטעם בלימוד הוא טוב מאד, והבעיה מתחילה בכיתות הגבוהות, שמתחילים לומר מפרשים, ומרבים בזה יותר מדי.

אני מכיר ילד שלמד בחיידר לפני כמה שנים, וכשהיה בכיתה זו היו לומדים דף גמרא בכל שבוע, ובחנתי אותו על הדף שלמדו וידע היטב, והיה חוזר בעל פה על כל השקלא וטריא של הגמרא, אך כעבור שנה בכיתה ח' כבר לא היה דף גמרא, אלא דף אחר, היו מביאים מהכיתה דף מוכן שכתובים בו כל החידושים והמפרשים, עצמות יוסף, אבני מילואים, פני יהושע ועוד, דף מלא עם מפרשים, ועל זה היו חוזרים במקום על הגמרא, וזה היה קשה מאד לילד.

מן הראוי לחשוב מה התועלת ומה הרווח בזה, וכי זוהי הכנה לישיבה קטנה? שום הכנה אין בזה, רק מאבדים את

ואמנם באותו חיידר היו מלמדים אחרים שלימדו גם תוס' יו"ט, ונתבררה הסיבה לזה כי שמעו שבחדרים אחרים מלמדים תוס' יו"ט, ולא רצו להיות שונים מהם... אמנם ודאי שאין זו טענה, ומה בכך שבחיידר פלוני עושים כן, הרי העיקר הוא הצלחת החינוך של הילדים, והילדים יצליחו יותר אם לא יכבידו עליהם בפירושים נוספים.

מודה על האמת

ומענין לענין, היה מעשה בבחור משיעור ג' בישיבה קטנה שהיה בעל כישרון, ופתאום פקד אותו משבר, ולא ידעו מה הסיבה לזה, והלכו לכמה מומחים וגם הם לא מצאו את הסיבה, עד שהגיעו לאחד שבדק בדרך מיוחדת, ונתברר כי הבחור הזה הוא כישרוני מאד ובעל הבנה ישרה, והרבה פעמים הוא שואל שאלות על השיעורים, והמגיד שיעור לא מצליח להסביר לו ולתרוץ שאלותיו, וכיון שהוא רואה שאינו מבין יש לו חלישות הדעת מזה עד שנשבר.

וכשדיברו עם המגיד שיעור שהיה תלמיד חכם גדול, מיד אמר, אכן, התלמיד הזה יש לי פחד ממנו, כי הוא שואל אותי הרבה שאלות טובות, שאין לי מה לענות עליהם!

ונמצא שלא היה שום חיסרון בתלמיד, אלא להיפך, הוא כישרוני יותר מהמגיד שיעור, עד שאין בכוחו של המגיד שיעור לתרוץ ולהסביר לו את כל דבריו. ומאחר שנתגלתה הסיבה נפתרה הבעיה, שהסבירו לתלמיד שאין מקום לחלישות הדעת, ואדרבה הוא שואל שאלות טובות שהמגיד השיעור לא יכול לתרוץ אותם. מותר לתלמיד לדעת זאת, והמגיד שיעור לא יפסיד מזה.

וצריכים לדעת כי אין להתבייש לומר לתלמיד 'איני יודע', יש הרבה שטועים בזה, מלמדים ומחנכים, חוששים לומר איני יודע. והאמת היא שאין מה להתבייש, וזה לא יגרום שום פחיתות בכבודו של הרב, אדרבה התלמידים יעריכוהו ויחשיבוהו יותר, כי דבר טבעי הוא שהתלמידים מעריכים את הרב, ויש להם יראת הכבוד כלפיו, רק צריך שיתנהג בצורה הגונה ולא יאבד את ההערכה שלו, אבל כשיאמר איני יודע זה לא יגרום לאיבוד ההערכה, ולהיפך, התלמידים יעריכוהו יותר על מידת הענוה ומידת האמת שיש בו.

ומידת הענוה אין פירושה שיש מצוה להרגיש חלישות הדעת ולא לדעת את דרגתו, אלא ענוה היא 'הכרת האמת' לדעת ולהכיר את דרגתו ויחד עם זה להבין שאין במה להחשיב את עצמו. כמו שמצינו במשה רבינו, שהוא בעצמו כתב בתורה (במדבר יב, ג) "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", היינו שהכיר וידע את מדרגת הענוה שלו, ועם זאת נשאר עניו, וכן רב יוסף אמר על עצמו (סוטה מט, ב) "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", היינו שידע שהוא עניו, וזו לא גאוה, כי לא החשיב את עצמו בזה, רק אמר שהוא מכיר את עצמו שאין לו במה להתגאות.

ולעניינינו, בודאי שמידת הענוה אינה מזיקה בחינוך.

'יששכר וזבולון' בזיכוי הרבים

ומעשה שהיה באברך צעיר, שקיבל משרת מגיד שיעור בישיבה, והוא מצליח מאד בתפקידו, באמירת השיעורים ובכל ענייני הישיבה, שהוא נותן יחס טוב לתלמידים, והם נהנים מאד ממנו, ויש לו השפעה על כולם.

הצלחה לא תלויה בכישרונות

ויש לדעת כי הצלחת התלמידים אינה תלויה בכישרונות, אני יודע עובדה בשני ילדים אחים, שאחד מהם היה כישרוני מאוד, ולמד בחיידר עם רמה גבוהה והצלח שם, והשני היה פחות כישרוני, ולמד בחיידר עם רמה נמוכה, ואף על פי כן שניהם גדלו והצלחו בתורה, ולא ניכר הבדל ביניהם, כי **הצלחה בתורה אינה תלויה בכישרונות, אלא בהתמדה עם טעם בלימוד, כל אחד לפי כוחו.**

לא לאבד הטעם בפשטות

יש להחדיר בתלמידים את האהבה והטעם בלימוד, כי אם לומדים בלי טעם זהו לימוד 'מיראה' ולא 'מאהבה', וצריכים גם את האהבה כפי שהזכרנו בתחילת דברינו, וזה שייך רק אם לומדים בדרך המקובלת מכל הדורות, כידוע שבכל הדורות למדו גם בפשטות, ובישיבת וואלוז'ין בזמן הנצי"ב והגר"ח למדו דף ליום, ששה ימים בשבוע.

הכרתי אדם שלמד בוואלוז'ין, ולאחר נישואיו היה סוחר בביאליסטוק, ולעת זקנתו עזב את המסחר ועלה לארץ ישראל, ונתיישב ברמת השרון, והיה יושב בבית הכנסת כל היום ולמד גמרא עם רש"י בהתמדה גדולה.

וכן הכרתי אדם שלמד בקמניץ אצל הגר"ד, ולאחר נישואיו גר ברמת השרון, והיה יושב ולומד כל היום בלי חברותא גמרא עם רש"י במתיקות מיוחדת, ולא היה משעמם לו, כי לא איבד את הטעם בלימוד.

צריכים שיהיה טעם גם בפשטות, כמו אנשים אלו, שאף על פי שלא הבינו את רבי חיים ורבי ברוך בער, לא איבדו את הטעם בלימוד, כי ידעו שהעיקר הוא הלימוד העצמי, והשיעורים הכלליים מיוחדים לבעלי הכישרונות, אבל מי שאינו עמקן כל כך, לומד כפי כישרונותיו, כל אחד לפי כוחו, וכך זוכים להיות דבוקים בתורה בלי בטלה.

ויש לעמוד על המשמר בחדרים וגם בישיבות, שלא ישנו, וימשיכו ללמוד בדרך שהייתה מקובלת, שנהנים ממנה.

אהבת חסד לפני הגאולה

כבר הארכנו בדברים, ונאחל הצלחה לכל באי הכינוס, רואים צימאון של מחנכים שמבקשים לדעת כיצד הצליח יותר בחינוך, ולא מתביישים לבוא לשמוע עצות, זוהי מדרגה מיוחדת, ובאמת זו זכות גדולה לכל המארגנים והעומדים בראש המפעל הזה, ב"ה רואים הרבה מחנכים שמתמסרים למלאכת החינוך, את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה, מוסרים עצמם לזה מתוך אהבת חסד.

בזמנינו רואים הרבה צעירים עם אהבת חסד שאין לשער, אנו מחכים לביאת משיח צדקנו, וראיתי מכבר במלבי"ם על ישעיה, שמבואר מתוך הפסוקים שם, כי לפני ביאת המשיח תהיה אהבת חסד גדולה מאוד, גם אלו שלא מקיימים מצוות בשלמות וחסרים יראת שמים, יעשו הרבה מעשים טובים מתוך אהבת חסד, ובזה יזכו לגאולה, כי אהבת חסד תביא לידי אהבת השם וקיום כל המצוות.

ומבואר עוד בפסוקים שיהיה קיבוץ גלויות, ויבואו לארץ ישראל, וכאן יהיו מים טהורים (עיין בהפטרת פרשת פרה), ואין הכוונה למי פרה אדומה, אלא מי התורה, וכמאמרם (ב"ק פב, א) אין מים אלא תורה, שהתורה מטהרת, וטהרת המים של התורה תהיה פה בארץ ישראל.

הטעם בפשטות הגמרא, ושמעתי שיש ילדים שבאים ונבחנו לשיבות קטנות, ויודעים לענות רק את המפרשים ולא את הגמרא. זה לא פלא שמאבדים את הטעם בפשטות. גם בישיבה גדולה יש בחורים שנהנים מטבעם ללמוד בפשטות, אבל הם מתביישים ללמוד ככה, או שסבורים שאין לזה שום חשיבות, ולומדים שלא לפי טבעם.

מי עדיף בזיכוי הרבים

והנה יש להתבונן, כשעוסקים בזיכוי הרבים, מה עדיף, האם זיכוי הרבים ברמה גבוהה, או זיכוי הרבים ברמה נמוכה? שני מזכי הרבים בתורה, שאחד מהם מלמד בישיבה גדולה, והשני בישיבה קטנה, זכותו של מי גדולה יותר, ומי עדיף, האם שניהם שווים או שיש הבדל?

דבר זה יש ללמוד ממה שמובא בגמרא (ב"מ פה, ב) על רבי חנינא ורבי חייא, שהיו מתווכחים בדברי תורה, ונשאלה השאלה מי צודק, וכיצד לפסוק את ההלכה.

ורבי חנינא אמר לרבי חייא "בהדי דידי קא מינציית? ח"ו אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה בפלפול", היינו שאני חריף כל כך, שאם ח"ו הייתה התורה משתכחת מישראל, יש בכוחי להחזירה בפלפול.

כמו שמצינו בעתניאל בן קנז שהחזיר בפלפול שלושת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבולו של משה (תמורה טז, א), היינו שהוכיח מתוך ההלכות הקיימות שבהכרח יש עוד הלכות והם ההלכות שנשתכחו, ככה הייתה חריפותו של רבי חנינא שהיה יכול להחזיר בפלפול את התורה כולה, וממילא טען רבי חנינא, ודאי שאני צודק, ורבי חייא צריך לקבל את דברי, ולהתאמץ להבין מה שאני אומר.

אבל רבי חייא השיב לעומתו "בהדי דידי קא מינציית? דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל" היינו אף שלא היה חריף כרבי חנינא, מכל מקום הייתה לו הזכות שעשה שלא תשתכח מישראל, שלקח חמישה ילדים ולמד איתם חמישה חומשי תורה, ולקח עוד ששה ילדים ולמד איתם ששה סדרי משנה, וקיבלו בזה טעם בלימוד של מקרא ומשנה, שהוא היסוד שממנו ימשיכו גם לגמרא, ובזה עשה שלא תשתכח תורה מישראל, וממילא טען רבי חייא אני עדיף מרבי חנינא, וצריכים לפסוק הלכה כמוני.

ההצלחה לפי הזיכוי הרבים

ומה היא האמת בזה? מובא בגמרא שם כי לאחר שרבי חייא ורבי חנינא הלכו לעולמם, סיפר אחד מן האמוראים שהיה במתיבתא דרקיעא וראה את סדר הישיבה שם, שרבי חייא יושב לפני רבי חנינא, ושם הרי יושבים לפי סדר הגדלות בתורה כמו שאמרו (ב"ב קכ, א) בישיבה הלך אחר החכמה, לא לפי זקנה ולא שום שיקולים אחרים, רק לפי החכמה דהיינו הגדלות בתורה, ואף על פי שרבי חנינא היה חריף יותר, מכל מקום הגדלות בתורה של רבי חייא הייתה יותר ממנו, כי הוא זיכה את הרבים בתורה.

ורואים מזה שזיכוי הרבים נותן הצלחה מיוחדת בגדלות בתורה, לכוון לאמיתה של תורה, ואין זה משנה באיזה חיידר או באיזו כיתה, או בישיבה קטנה או בישיבה גדולה, אין הבדל באיזו רמה מלמדים, העיקר הוא לזכות את הרבים, וככל שזיכוי הרבים גדול יותר, כך זוכים להצלחה גדולה יותר, לכוון לאמיתה של תורה.

יש למי שלומד, ולמי שמלמד ומשפיע, הקשיים האלו הם ייסורים שמביאים את ההצלחה, והייסורים עצמם הם התרופה, הכאב והקשיים עצמם נותנים את ההצלחה, וזה זוכים לכל השכר של ההצלחה.

בעזרת השם אנו מקווים ובטוחים, שבזכות הכינוס הזה שמראה על אהבת התורה ואהבת החדש שיש בכלל ישראל, בזה נהיה ראויים באמת לגאולה השלמה!

וגם אלו שאינם עוסקים בתורה, יהיו להם מידות טובות מאד, שמה יבואו לאהבת השם וקיום המצוות, כפי שאנו רואים בזמנינו, שיש גם יהודים רחוקים עם מידות טובות שאין לתאר, ויש כאלה מבתי חילונים לגמרי שחוזרים בתשובה מעצמם, בלי שום השפעה ובלי שום תעמולה, ובדרך כלל הסיבה לזה מפני שבבית היו מידות טובות, יש בעלי מידות טובות מיוחדות שאפשר להתפעל מהם, ומהם יוצאים בעלי תשובה, וזוהי האתחלת דגאולה.

אמנם יש גם קשיים, אבל כך היא דרכה של תורה, שאין התורה נקנית אלא בייסורים (ברכות ה, א), לכן **כל הקשיים**

הדרכה למלמדים

ב"ב דף כ"א אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת עד שית לא תקביל וכו', רב שמואל בר שילת היה מלמד תינוקות כדאיתא גם בב"ב בדף ח', וגם היה אמורא, שכן נקרא "רב" שמואל בר שילת, לא רק צורבא מרבנן, אלא רבנן, בדרגה של אמורא, ועם זאת היה גם מלמד תינוקות, אמורא ומלמד תינוקות, שלימד ילדים קטנים כבני שש.

כמו שמצינו גם ברבי חייה שהיה מלמד תינוקות, וכדאיתא בב"מ דף פ"ה שלימד חומש ומשניות לילדים קטנים, ורבי חייה הרי היה תנא, יותר מאמורא, ויחד עם זאת היה גם מלמד, זו לא סתירה, תנא או אמורא שהוא מלמד תינוקות, ובפרט לאחר תקנת יהושע בן גמלא שתיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר (כדאיתא ב"ב שם) הציבור היו צריכים מלמדי תינוקות, ועסקו בזה גם אנשים גדולים, הכרתי בעצמי אחד שהיה אדם גדול ומלמד, ואין זו סתירה, תלמיד חכם גדול ומלמד תינוקות, וזהו הוא מרביץ תורה.

האכילה והשקה תורה

ורב הדיך את רב שמואל בר שילת ואמר לו "עד שית לא תקביל, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא", אם בא אלך ילד פחות מגיל שש, אינך צריך לקבלו ללמדו תורה, אבל יותר מגיל שש, עליך לקבלו, ואספי ליה כתורא היינו שתלעיטו בדברי תורה כמו שמלעיטים את השור במאכל, ורש"י כתב "האכילה והשקה תורה בעל כורחו כשור שנותנין עליו עול על צווארו". העול שנותנים על השור אינו כדי שיאכל, שהרי הוא אוכל מעצמו, מפני שהוא רוצה לאכול, ואין צריכים להכריחו לאכול, רק כדי שיעבוד נותנים עליו עול, וכך גם כשמלמדים ילד, צריכים ללמדו בעל כורחו.

ולכאורה וכי אפשר להכריח ילד בעל כורחו, הרי דבר ידוע הוא שאם מכריחים ילד ללמוד בכפייה זה לא מצליח, ואינו לומד טוב, רק להיפך יהיה יותר גרוע, שישנא את הלימוד, כיון שאינו מבין מה רוצים ממנו ולמה מכריחים אותו, וידוע שכפייה גורמת לשנאת הלימוד, ובדווקא לא ילמד, אם כן מהו שכתב רש"י ללמדו תורה "בעל כורחו".

אמנם רש"י דייק וכתב "האכילה והשקה תורה", היינו שהלימוד יהיה אצלו כמו אכילה וכמו שתייה, שהוא נהנה מזה, וירגיש טעם בלימוד שהוא הלחם והמים עבורו, והכפייה היא רק שלא להתבטל, אבל כשילמד יהיה באופן שיהנה מהלימוד, כמו ילד שמכריחים אותו לקחת דבר טעים, שבתחילה הוא לא רוצה, כי אינו יודע שזה טעים, אבל לאחר שטועם את הטעם הטוב, הוא כבר מבקש בעצמו שיתנו לו עוד, כך גם צריכים לגרום לילד שילמד באופן שירגיש את מתיקות התורה, ועל ידי זה כבר ירצה מעצמו להמשיך ללמוד.

וכשור לעול שאחרי שנותנים את העול על השור, הרי הוא כבר מתרגל לזה ונכנס מעצמו תחת העול, רק משמיעים איזה קול מיוחד והוא הולך וחורש מעצמו, ואינו כועס ואינו מתרגז על מה שמכריחים אותו, כי הוא כבר רגיל לזה ונעשה אצלו כטבע, אמנם ילדים אינם בעלי חיים, ומוכרחים לחנך אותם לפי טבעם, ומה שכתב רש"י "בעל כורחו" אין הכוונה בעל כורחו ממש, אלא לפתות ולמשוך אותו לזה, שילמד אף על פי שבתחילה לא היה לו חשק לזה.

הכאת תלמיד בשעת הצורך

ועוד אמר רב לרב שמואל בר שילת "כי מחית לינוקא לא תימחי אלא בערקתא דמסאנא", היינו כשאתה מכה ילד כדי לחנכו, לא תכהו אלא ברצועות של מנעל, ופירש רש"י "כלומר מכה קלה שלא יזק", רק מכה קלה בשרוך של נעל, והתועלת בזה היא להזכיר לו שבינן שהוא חייב ללמוד. אבל אם יכוהו מכה קשה, או שיצעקו עליו בצורה קשה, זה לא יועיל, ואדרבה יהיה יותר גרוע, וגם יתרגל למידות רעות, כי כשהוא רואה שהמלמד צועק גם הוא מתרגל לצעוק, וכשהמלמד כועס גם הוא מתרגל לכעוס כמו שכתב החזו"א באמונה וביטחון, מה שאין כן אם נותנים לו מכה קלה בעדינות, הוא רואה שלא רוצים שיכאב לו, רק מבקשים את טובתו, ובה מספיק להשפיע עליו.

והמשיך רב ואמר "דקארי קארי, ודלא קארי ליהוי צוותא לחבריה", היינו שגם אם התלמיד אינו קורא ואינו לומד, אין לגרש אותו, אלא "ליהוי צוותא לחבריה" ופירש רש"י "אינך זקוק לייסרו יותר מדי ולא לסלקו מלפניך אלא יישב עם האחרים בצוותא וסופו לתת לב", היינו שיישאר ללמוד עם כל הילדים, ובה גם כן יש תועלת שהוא שמור מהרחוב [ובאמת שכר המלמדים הוא "שכר שימור" כדאיתא נדרים דף ל"ז], ויש בזה תועלת גם לכלל התלמידים, שמקבלים חיזוק כיון שיש ציבור יותר גדול, וככל שיש יותר ילדים, גם אלו שלומדים מרגישים יותר טוב, ושמחים יותר בלימודם.

מתוך שיעורים על מסכת בבא בתרא

מפתח פניני חינוך

- 5.....לחשוב על התלמידים גם מחוץ לשעות הלימוד
- 3.....להתעניין אצל התלמיד מה מצבו
- 12.....התמסרות מיוחדת לתלמידים חלשים
- 6,14.....תלמידים חלשים או בעלי כישרונות
- 7,13.....היחס לשאלת תלמיד
- 13.....לא להתבייש לומר 'איני יודע'
- 13.....לא להימנע מעזרה לתלמיד משיקולי כבוד
- 15.....ההנהגה עם תלמיד שאינו לומד
- 15.....כיצד לנהוג בהכאת תלמיד
- 15.....חינוך בכפייה אינו מועיל
- 2,5,15.....קשיים בעבודת החינוך
- 9.....התייעצות ושיתוף פעולה בין צוות הרבנים

דרכי הלימוד

- 11,14.....להחדיר טעם והנאה בלימוד
- 11.....אם יש טעם בלימוד לא נמשכים לדברים אחרים
- 15.....כשיקבל טעם בלימוד ירצה מעצמו ללמוד
- 7,12.....רמת אמירת השיעור לתלמידים
- 9.....לפי כוח הבנתם
- 7.....הלימוד נקבע בישוב ובנחת
- 12.....לא להכביד על הילדים
- 8.....ללמוד במקום המתאים לפי כוחו
- 9.....ההנאה מלימוד לפי טבעו
- 14.....לעמוד על המשמר לא לשנות מהדרך המקובלת
- 13.....ריבוי מפרשים - איבוד הטעם בפשטות
- 9.....הפשטות היא האמת, והאמת היא פשוטה
- 8.....לחנך התלמיד שלא הכל יכולים להבין

שונות

- 1.....ידיעת המעשים הטובים נותנת חיזוק
- 3,13.....ענווה אין פירושה לטעות בעצמו
- 10.....מעשה מושלם - בלי הרגשת חשיבות
- 10.....עד כמה הכבוד דוחק את האדם
- 11.....היצר הרע ממציא 'תחליפים' לתורה ולמצוות
- 4.....העולם הזה פנסיון יקר מאד
- 4.....השל"ה ביקש שלא יאכל שכרו בעולם הזה
- 5.....בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת
- 4.....שימוש חכמים משפיע על כל ההנהגה
- 14.....ההצלחה לא תלויה בכישרונות
- 8.....בן עשר למשנה ובן חמש עשרה לגמרא
- 8.....הגמרא שלנו בבחינת 'מקרא'
- 6.....שבעים פרים עבור אומות העולם
- 14.....ריבוי אהבת חסד לפני הגאולה
- 10.....שלושה כתרים וכתר שם טוב

מעלת המחנכים

- 1.....על המחנכים לידע חשיבות מעשיהם
- 3,6.....המחנך יוצר את נפש התלמיד
- 2,6,10.....התלמידים כבנים
- 3.....ההבדל בין הרבצת תורה לדברים אחרים
- 1.....המלמדים נקראים מצדיקי הרבים
- 5.....מצדיקי הרבים - זכות לגאולה
- 15.....גם תנאים ואמוראים לימדו ילדים
- 3.....רבי עקיבא איגר לימד תלמידים בייטורים
- 5.....החינוך בגיל הצעיר יסוד לכל החיים
- 1,2.....מלמדי אל"ף ב"ת
- 2.....מעלת המלמד את בן עם הארץ

הזכויות והשכר

- 1,2.....המלמד זוכה ויושב בישיבה של מעלה
- 1,2,14.....בעולם הבא יזכה לגדלות בתורה
- 2.....יזכה ללמד בעולם הבא
- 5.....מתגלים לו דברים שמכוסים ממנו
- 2.....הקב"ה מבטל בשבילו גזירות
- 1,5.....הזכויות של התלמיד נזקפות לזכות המחנך
- 9.....המתמנה לחנך נמחלין עוונותיו
- 9.....מקבל כוחות למילוי התפקיד בשלמות
- 9.....יש לו 'כתר' של השפעה
- 14.....לפי גודל הזיכוי הרבים זוכים להצלחה
- 5.....סייעתא דשמיא שלא יהיו קשיים

השפעה על תלמידים

- 3.....כשיש הרגשה של חביבות
- 3,6,7,10.....מתוך אהבה
- 4,7.....הרב משפיע בעצם הנהגתו
- 7.....מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין
- 7,13.....התלמידים מעריכים מחנך בעל מידות טובות
- 4.....כשרואים יר"ש ומידות טובות - מושפעים!
- 12.....משמעת - לא ביד קשה
- 6.....התוכחה בדרך ידידות
- 3.....לא רק לכבד - אלא לחבב!
- 3,6,12.....זהירות שלא לפגוע
- 7,12,15.....ליזהר בפרט מהנהגה של כעס
- 10.....שהתלמיד לא ירגיש כחבר של המחנך

הדרכות למחנכים

- 12,13.....להחדיר יראת שמים מגיל צעיר
- 2.....על טהרת הקודש
- 9,12,13.....נתינת עידוד לתלמידים

גיליון זה נדבת ידידינו הרה"ג ר' דניאל הול הי"ו

תלמיד מרן ראש הישיבה שליט"א

לעילוי נשמת אמו הרבנית הצדקנית מרת שינא מינדל הול ע"ה